

SZAKDOLGOZAT

Kiss Eszter

2025

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Budai Campus

Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék

Tájrendező és kertépítő mérnök

alapképzési szak

**Erzsébet-ligetek, emlékültetvények sorsának és kultúrtörténeti
szerepének elemzése**

Belső konzulens:

**Hubayné dr. Horváth Nóra Krisztina
egyetemi docens**

Belső konzulens intézete/tanszéke:

**Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék,
Tájépítészeti, Településtervezési és
Díszkertészeti Intézet**

Készítette: Kiss Eszter

Budapest

2025

Tartalom

<i>1. Bevezetés</i>	<i>1</i>
1.1. A téma bemutatása, témaválasztás indoklása, célkitűzések	1
1.2. Kutatói kérdések	1
1.3. Kutatás módszertana, a szakdolgozat felépítése	2
<i>2. Erzsébet liget történeti és fogalmi bemutatása</i>	<i>4</i>
2.1. Erzsébet liget fogalma	4
2.2. Történelmi háttér	5
2.3. Erzsébet album bemutatása	6
<i>3. Erzsébet emlékfásítások feltárása országos szinten</i>	<i>8</i>
3.1. Erzsébet emlékhelyek fennmaradásának mértéke	8
3.2. Kiemelt jelentőségű Erzsébet emlékhelyek	9
3.3. Emlékhelyek védettsége	12
<i>4. Vármegyei kataszter készítés</i>	<i>14</i>
4.1. Vizsgálati Terület lehatárolása	14
4.2. Emlékhely-Kataszter bemutatása	16
4.3. Emlékhely-kataszter elemzése	18
<i>5. Erzsébet Emlékfásítások jellemzői, alkotóelemei</i>	<i>25</i>
5.1. Alkalmazott fajok	25
5.2. Emlékhelyek jellemzői, alkotóelemei	27
5.3. Egy emlékfásítás sorsa	30
<i>6. Értékelés, javaslattétel</i>	<i>35</i>
6.1. Értékelés	35
6.2. Javaslattétel	35
<i>Összegzés</i>	<i>36</i>
<i>Köszönetnyilvánítás</i>	<i>37</i>
<i>Irodalomjegyzék</i>	<i>38</i>
<i>Ábrajegyzék</i>	<i>40</i>
<i>Térképjegyzék</i>	<i>42</i>
<i>Ábramelléklet</i>	<i>43</i>

1.BEVEZETÉS

1.1.A téma bemutatása, témaválasztás indoklása, célkitűzések

Dolgozatomban az Erzsébet ligetek sorsának alakulását, tájalakító és kultúrtörténeti hatásait kutatom. Témámat az Országos Széchényi Könyvtár ajánlotta tanszékünknek kutatási céllal, források biztosításával. Számomra ez egy érdekes kihívásnak tűnt, amelyben megnyilvánul egy tájépítész sokoldalúsága, hiszen ebben az esetben is egy széleskörű, főleg történelmi témáról beszélünk.

Az Erzsébet liget fogalma a 19.század végén jött létre, a közkedvelt Erzsébet királyné tragikus halála után. Az Erzsébet ligeteknek különböző megnevezési is léteznek, valamikor csak egy növény egyed jelenti az emléket, valamikor egy adott területen több száz példányból álló növénycsoport. 1898 és 1899 között közel 3 millió egyedeket ültettek a királyné emlékére a Magyar Királyság területén, köztük tűlevelűek, lombhullató díszfák, gyümölcsfák, cserjék. Ezeknek a dokumentálása az 1899-ben kiadott *Erzsébet Királyné Emlékfái* című könyvben (A FÖLDMÍVELÉSÜGYI M. KIR. MINISTER KIADVÁNYAI, 1899) olvasható.

Dolgozatomhoz elsősorban ezt a könyvet veszem alapul és az akkori növénytelepítések alapján szeretném megvizsgálni, hogy napjainkra, milyen mértékben maradtak fenn.

Kutatásomat három szinten fogom végezni: egy országos szintű elemzés a magyarországi jelentősebb Erzsébet-ligetek tájalakító és kultúrtörténeti szerepéről. Kisebb léptékben egy megyei szintű kataszterezésen keresztül. Ehhez a részhez lehatárolt területemnek a mai Komárom-Esztergom vármegye 23 települését választottam, mivel itt található szülővárosom, Esztergom is. Harmadik szinten objektum léptékben szeretném vizsgálni az Erzsébet emlékfásításokat: a ligetekben elhelyezett épített emlékeket és növényegyedeket.

1.2.Kutatói kérdések

1. Milyen jellemzői vannak egy Erzsébet ligetnek?
2. Milyen fajokat alkalmaztak?
3. Milyen mértékben maradtak fenn az emlékfásítások?
4. Milyen tájalakító tényezők befolyásolták a fásítások fennmaradását?
5. Mi az Erzsébet emlékfásítások jelentősége a múltban és a jelenben?

1.3.Kutatás módszertana, a szakdolgozat felépítése

A szakdolgozathoz szükséges forrásaim az összetett kérdéskörök tekintetében sokrétűek. A téma mintegy 130 évre nyúl vissza a történelemben, ezért fontos szelektálni a jelentős mennyiségű forrás közül.

A forráskutatásom szöveges része áll: könyvekből, szakmai, illetve egyéb cikkekből, tervelőzményekből, fakataszterekből, irodalmi alkotásokból valamint a korabeli forrásokból és azoknak későbbi szakirodalmi feldolgozásaiból, kutatásaiból. A képes állományok tartalmazznak korabeli képeslapokat, fotókat, katonai térképeket és légifelvételeket. A megfelelő források összegyűjtése után a kutatás folyamatát rendszereztem. A rendszer három lépcsőből áll, melyet három lépték alapján különítettem el.

Az első lépték egy országos szintű táj- és kultúrtörténeti elemzés a Darányi Ignác féle emlékkönyvben kiemelt, illetve a ma fennmaradt jelentősebb ligetekről a mai Magyarország határain belül. Ezek az elemzések írott formában készülnek el, a szöveget alátámasztó képi elemekkel, illetve térképekkel, légifelvételekkel.

Második szinten egy megyei szintű kataszter készült Esztergom vonzáskörzetében 23 településről. A kataszter alapja Az *Erzsébet királyné emlékfái* című könyvben elkészített leltár (A FÖLDMÍVELÉSÜGYI M. KIR. MINISTER KIADVÁNYAI, 1899), melynek adatait kigyűjtöttem az említett településekre vonatkozóan. Majd a leírt adatokat kiegészítettem az általam kutatott információkkal. Ez a folyamat az írásos és képi források feldolgozásán felül, a települések vizsgálata 1899-től napjainkig történeti térképeken, légifotókon, műholdfelvételen a vármegyei listában szereplő Erzsébet-ligetek helyszínének beazonosítása céljából. A következő lépés a személyes terepbejárás volt, saját fotók készítésével. A terepbejárás részletes előkészítése jelentősen megkönnyíti ezt a lépést. A helyszínek pontos meghatározásával, majd az útvonal megtervezésével sok időt lehet nyerni. A lépték nagysága és praktikusság miatt ezt a folyamatot külső segítséggel végeztem és autóval jártuk végig a vizsgálandó helyszíneket 2025. január és május hónapok között. A helyszíni adatgyűjtést kézi jegyzetekkel, hang- és videófelvételekkel, valamint fényképek készítésével oldottam meg. Az összegyűjtött adatokat egy Excel táblázaton vezetem, amelynek két fontosabb kategóriájáról térképes elemzést, valamint kördiagramot készítettem. Az elkészült elemzésekről szöveges átfogó leírásban foglaltam össze az eredményeket, összefüggéseket az elemzési kategóriák szerint tagolva.

A harmadik szinten a kutatás objektum léptékben zajlott. Ebben a fejezetben az Erzsébet emlékfásítások helyszínéről, hajdani és jelenlegi elrendezéséről, állapotáról és alkotóelemeiről készítettem áttekintést. Az elemzés részeit képzik a jellemző növényegyedek bemutatása, tipikus helyszínválasztások, épített elemek összegyűjtése, valamint Esztergomon keresztül egy részletes példa bemutatása a kutatás menetéről. A bemutatást kiegészítem napjainkban készült és korabeli fotókkal, képeslapokkal, illetve egyéb alkotásokkal.

A szakdolgozat szerkezetének vázát a három szintű elemzés adja, ez alapján tagoltam fejezetekre. Mivel kutatásom egy átfogó sokrétű elemzés, ezért a kutatói kérdésekre sem kapunk konkrét válaszokat.

1.ábra

2. ERZSÉBET LIGET TÖRTÉNETI ÉS FOGALMI BEMUTATÁSA

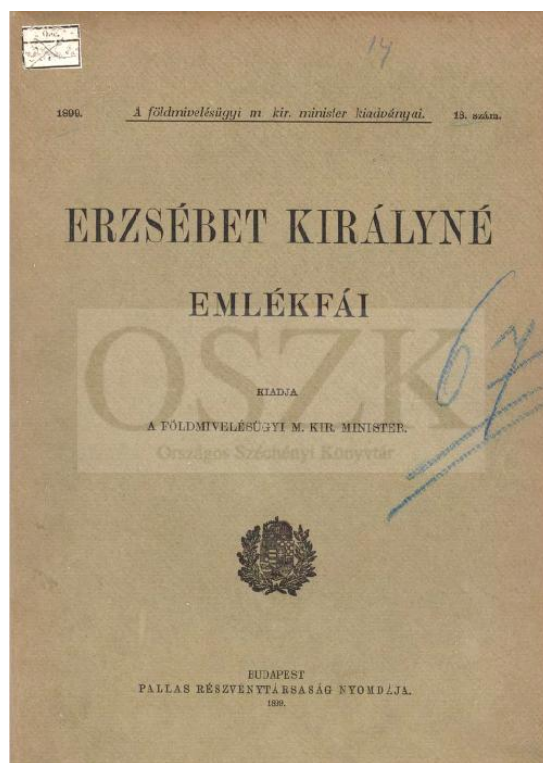
2.1. Erzsébet liget fogalma

Elsőkörben az Erzsébet liget fogalmának tisztázásával kezdem a bemutatást. Az Erzsébet ligetek, másnéven Erzsébet királyné emlékfásítások olyan zöldfelületek vagy fásszárú növénycsoportok, amelyek a 19. század végén Erzsébet királyné emlékére alakítottak ki. Az *Erzsébet liget* elnevezés a legelterjedtebb formája, azonban az Erzsébet királyné emlékfásítás a helyes fogalmi meghatározás, hiszen a kiültetések jellege lényegesen eltérhet. Sok esetben csak egy emléktáblával jelölt fára értendő, de léteznek fasor, közpark, liget vagy növénycsoport formájában is. Jellemzői elnevezései: Erzsébet park, Erzsébet királyné fái, Erzsébet kert, Erzsébet-erdő vagy Erzsébet-tér. Az elnevezések jelzések a kiültetés jellegéről, ezért fontos megfelelő használatuk, azonban az Erzsébet liget kifejezés elterjedéséből fakadóan használható általános gyűjtőfogalomként.

2. ábra

Emil Rabending - Erzsébet királyné 1866.

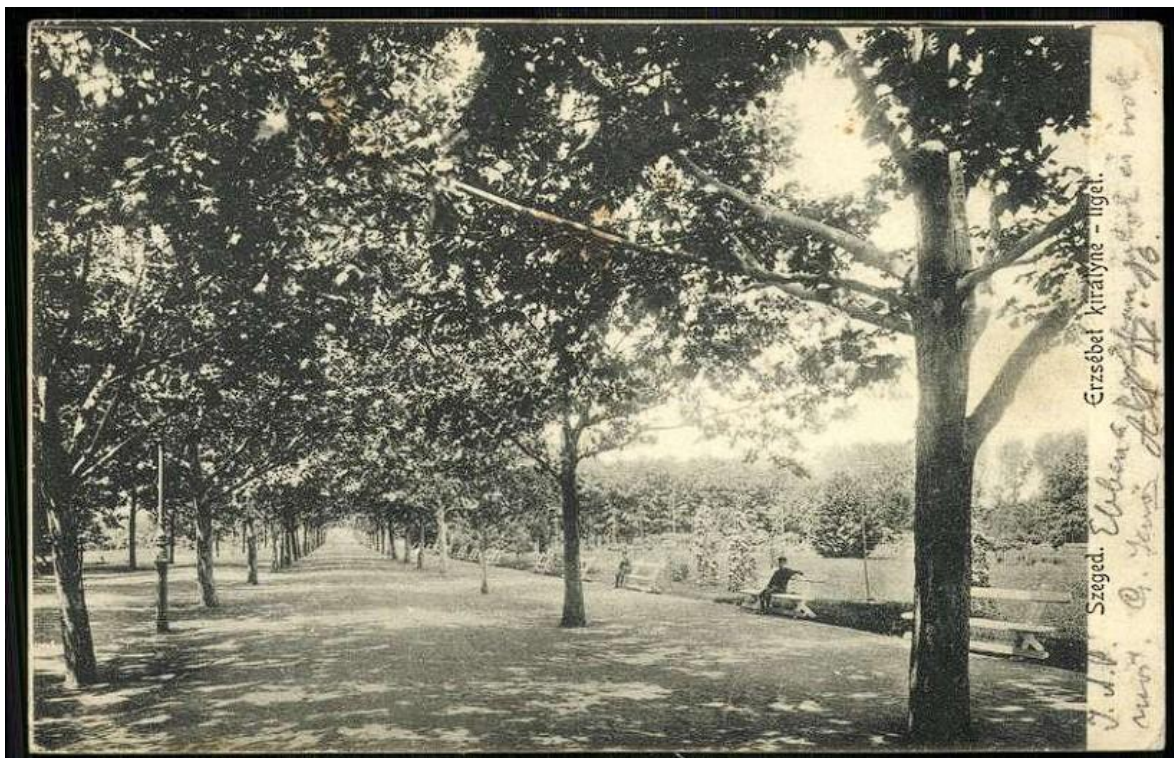
3. ábra:

A földművelésügyi m. kir. minister kiadványai (1899): Erzsébet királyné emlékfái könyv belső borítója

2.2. Történelmi háttér

Erzsébet királyné I. Ferenc József felesége az egyik legközkedveltebb történelmi személy volt a magyarok körében. Ismert becenevén Sisi, kölcsönös szeretettel fordult a magyarokhoz. A királyné Elisabeth Amalie Eugenie von Wittelsbach bajor hercegnő néven született, szülei Miksa József bajor herceg és Mária Ludovika Vilma bajor királyi hercegnő. Erzsébet neveltetésében már gyermekkorától kiemelkedő szerepet játszott a természet jelenléte, úgy beszéltek róla, mint a „természet gyermeke”. Természethez való kötődése egész életét végigkísérte, hiszen a család müncheni birtokán a Possenhofeni Park százados fái alatt nőtt fel és életének legnagyobb részét a természet szabad ölén töltötte. A természethez fűződő szentimentalizmusának alattvalói mindig próbáltak eleget tenni és ez halálát követően sem történt másként. Erzsébet királyné 1898 szeptemberében merénylet áldozatául esett, amely megrendítette az egész európai köztudatot. (DR. KOCSIS S., NÉMETH ATTILA, 2013).

A tragikus haláleset után a Monarchián belül Magyarországon bontakozott ki legerősebben az úgynevezett Erzsébet-kultusz. A megemlékező ünnepségeken túl a korszak több maradandó emléket alkotott az Erzsébet emlékfásításokon felül. Utazási vágyát szállodák, vendéglők, fürdők, források, utcák, terek és hidak elnevezései tükrözik. Segítőkészségét, jótékony tevékenységeit pedig kórházak és árvaházak nevei őrzik.

4.ábra:
Szeged Erzsébet Királyné liget, 1905

Az Emlékfák ültetése egy volt az első intézkedések között. A királyné emlékére megalakult emlékfá ültető kezdeményezés Darányi Kálmán földművelésügyi miniszter nevéhez fűződik. A megmozdulás 1898 november 19-én, Erzsébet napon vette kezdetét és 1899 július végére több mint 2,7 millió emlékfá vagy cserje került ültetésre.

„ Mily szép és nemes elhatározás lenne a mai emlékezetes napon, mily igaz kifejezője lenne az országos gyásznak, ha hegyen és völgyön, a városok népáradata s csendes falvak egyszerű lakóiközt szomorufűz, terebélyes hárs, viharral daczoló tölgy és örök-zöld fenyő hirdetné az Ő emlékezetét!” (A FÖLDMÍVELÉSÜGYI M. KIR. MINISTER KIADVÁNYAI,1899)

A Sisi kultusz hosszú évtizedekig, még a két világháború között is világkorát élte. Ennek ellenére fellelhető az 1930-as évekből olyan írás, amely az Erzsébet emlékfásítások védelmének hiányára tesz panaszt. Pontosán az 1934-es Erdészeti Lapok: Felső-dunántúli természeti emlékek című cikkben, Földvály Miksa írásában:

„A természeti emlékek kutatása során számtalan adat került a kezembe azokról a fákról, amelyeket a Millenium, Erzsébet királyné, a kommunizmus letörésének stb. emlékére ültettek. A valóságban ezekből a fákból alig akad hírmondó. Kérdezősködésekre a legtöbb helyen még felvilágosítást sem tudtak adni. Annakidején lelkesen felbuzdulva ezer és ezer fát ültettek el, melyekkel utóbb senki sem törődött s azokat senkisem gondozta, csekély kivétellel elpusztultak.”

A világháborúk szintén megnehezítették, főleg az emlékfásítások megőrzését. Kultusza ennek ellenére még a két világháború között is élénken jelen volt, azonban 1945 után szinte feledésbe merült. Szobrait országszerte eltávolították, az utcákat, tereket, középületeket átnevezték. A királyné emléke nem merült örökre feledésbe, hiszen az 1980-as években emléke újjáéledt és még napjainkban is sok helyen állítják vissza szobrait. (KAJÁN, 2007)

2.3.Erzsébet album bemutatása

Az Erzsébet királyné emlékfái (A FÖLDMÍVELÉSÜGYI M. KIR. MINISTER KIADVÁNYAI, 1899) című mű alatt egy összetett kiadványról beszélünk. A kiadványban olvasható a rendelet, amelyet a Földművelésügyi Minisztérium adott ki országos szinten kihirdetve, az -Erzsébet királyné emlékezetére ültetett fásszárú növényállományokról. A Földművelésügyi magyar királyi Minister 71544. I/1-a. számú körrendeletében Darányi Ignác felszólítja a magyar intézményeket, közhivatalokat, valamint közreműködő polgárokat

(„...*VALAMENNYI ALANTAS HATÓSÁGNAK, INTÉZETNEK ÉS KÖZEGNEK...*”) az emlékhelyek létesítésére és a fásszárúak elültetésére határozott időn belül.

„...*felhívom a CZIMET, hogy a saját részéről vagy közreműködésével fogantatosított ültetésekről, vagy amelyekről hivatalos értesülést szerez, ide még a jövő év első felében részletes jelentést tegyen.*”

Ez az folyamat 1898. november hó 19. és 1899. július hó vége között zajlott le és az összesen 2,787.413 darab fásszárú elültetése, dokumentálásra került ebben a könyvben. Hozzáfüzték, hogy ez csak a bejegyzett egyedek száma és a valóságban az említett szám felülmúlja a hárommilliót.

A kiadvány tartalmaz egy földrajzilag csoportosított leltárt, amelyben Vármegyénként csoportosítva dokumentálják az összes település emlékhelyeit az akkori Magyarország területén. A dokumentációban egy településhez általánosságban feljegyzésre került a pontos helyszín, a fásszárúak fajtája magyar elnevezéssel, ezeknek darabszáma, valamint aki vagy akik által létrejött az emlékhely. Bizonyos esetekben emléktáblák, szobrok és egyéb kisarchitektúrák leírása is megtalálható. Egy-egy kisebb település leírása, egy bekezdés vagy akár csak egy sor, kiemelkedőbb emlékhelyekről, mint például Gödöllő, hosszas leírást tartalmaz, beleértve a helyszín kialakításának leírását, környező infrastrukturális tényezőket.

Mindezen felül a könyv mára történelmi és kulturális jelentőségű emlékkönyvként tartható számon, hiszen a leltár dokumentálása napjainkra idejétmúlttá vált.

5.ábra
Erzsébet Királyné Emlékfái könyvborító

3.ERZSÉBET EMLÉKFÁSÍTÁSOK FELTÁRÁSA ORSZÁGOS SZINTEN

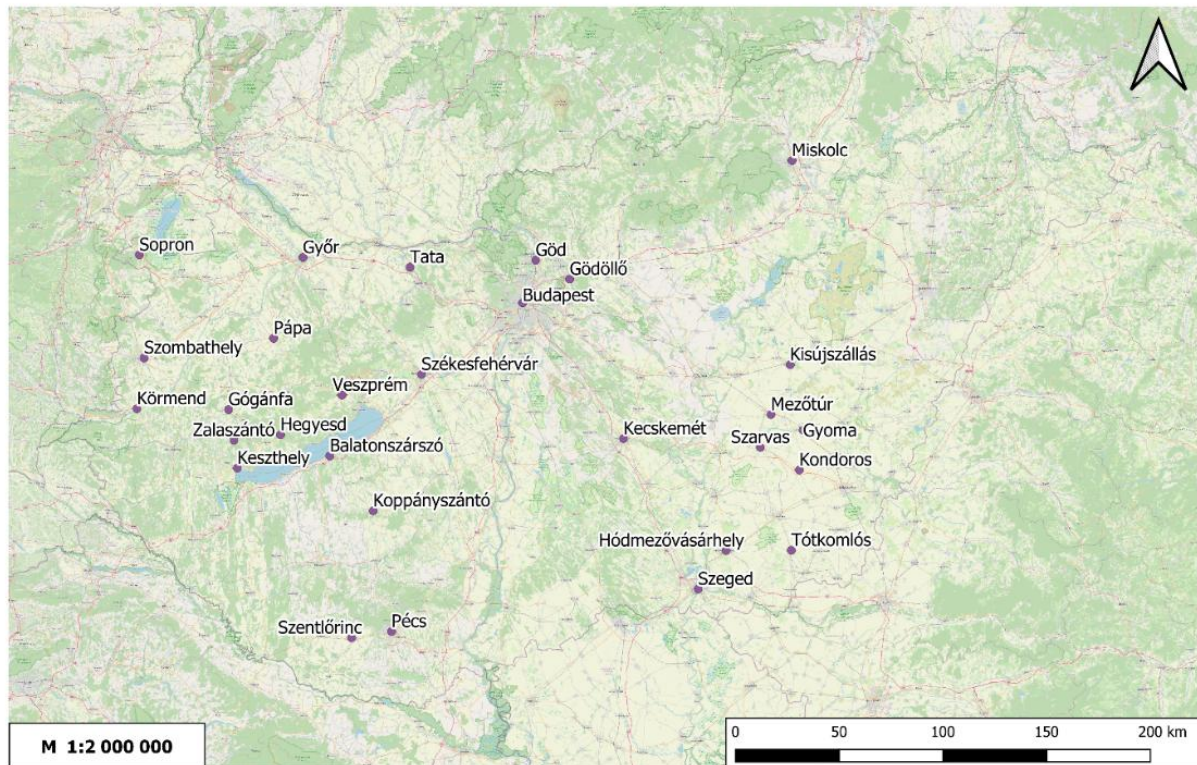
3.1.Erzsébet emlékhelyek fennmaradásának mértéke

Ez a fejezet az Erzsébet emlékfásítások általános bemutatásáról szól példákon keresztül. A helyszín lehatárolása a jelenkori Magyarország határa. Fontos megjegyezni azonban, hogy a Trianoni Békeszerződés után leszakadt országrészekben is számos emlékhely található, több helyen kiemelkedő jelentőségűek, mint például Kolozsvár vagy Eperjes, ahol az elmúlt 10 évben is állítottak szobrot a királyné emlékezetére.

Az Erzsébet emlékfásításokat jellemzően közterületeken telepítették. Azonban a több mint 130 év alatt történt urbanizációs folyamatok ezt sok esetben módosították. Nagy méretű fásítások tűntek el nyom nélkül, amiről nincsenek írásos források. Az urbanizáció mellett erőteljes befolyásoló tényező a két világháború, valamint a közte és utána történtek. A háborúk után a magántulajdon térnyerése miatt számos ilyen helyszín elpusztult vagy beépítésre került. A magánterületeken végzett fejlesztések sok esetben figyelmen kívül hagyták a történeti értékeket. Megjelenik fontossága a megfelelő településrendezési szabályozásnak és a tudatos örökségvédelemnek.

Földrajzi szempontból az emlékhelyek területi kiterjedése a telepített növényzet mennyiségétől és elrendezésétől függően jelentősen eltérhet. Egyes facsoportok csak néhány tucat fából állnak, mint például Keszthelyen, míg más emlékparkok akár több hektáron is elterülhetnek, mint például Gödöllőn. A települési tervek ezeket a területeket különböző kategóriákba (övezetekbe) sorolják, úgy mint: zöldterület (pl. közpark, közkert), erdőterület (rekreációs célú vagy más típusú erdők), illetve természetközeli terület. Fontos kiemelni, hogy az Erzsébet-ligetek, emlékfásítások az idők során funkciót válthattak – a korábbi emlékparkok helyén sokszor ma már beépítésre szánt övezetek találhatók.

3.2. Kiemelt jelentőségű Erzsébet emlékhelyek

Kiemelt Erzsébet ligetek országszerte a mai országhatáron belül
Alaptérkép: OSM Standard

1.térkép

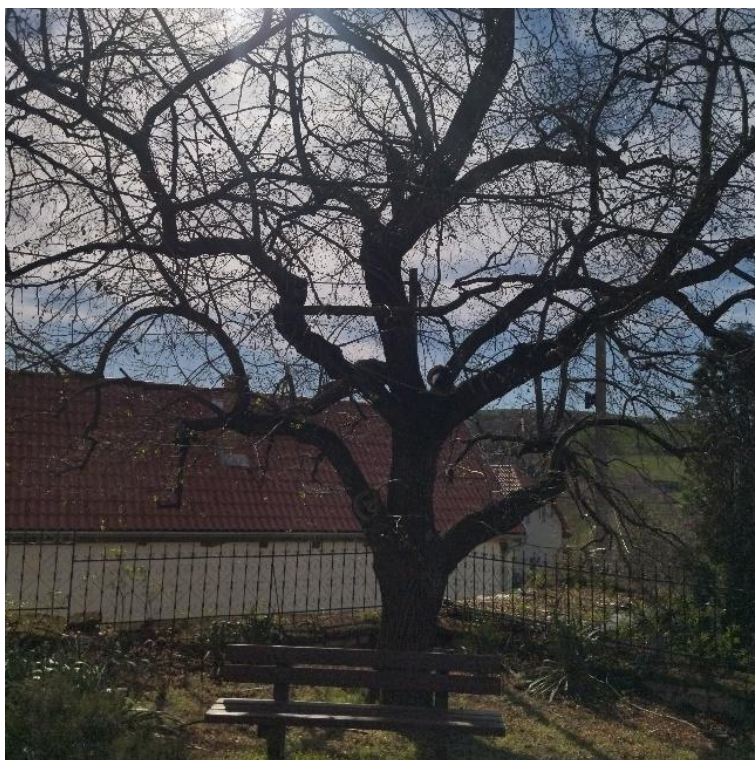
Az 1. térképen lila ponttal jelölt települések az *Erzsébet királyné emlékfái* című könyvben kiemelt ligeteket jelölik, a mai országhatáron belül. Az emlékalbumhoz tartozik egy lista mely 100, az ültetések idején (1899) kiemelkedő jelentőségű Erzsébet ligetet sorolt fel. Ebből mindössze 28 fásítás van a mai országhatáron belül. A térképen csak a területek elhelyezése látható, az Erzsébet ligetek és maradványaiknak kiterjedése, illetve településen belüli elhelyezkedése nincs feltüntetve. A térkép QGIS alkalmazásban készült 1:2.000.000 méretarányban és egy OSM topográfiai alaptérképen jelöltem lila színnel az említett fásítások elhelyezkedését. A 28 településből mára többségük nem nevezhető kiemelkedő jelentőségű Erzsébet ligetnek. Az elmúlt 130 év alatt rengeteg infrastrukturális beavatkozás befolyásolta az emlékfásítások sorsának alakulását.

Napjainkban jelentős ligetekhez tartozik Gödöllő, Veszprém, Sopron, Szeged, Szarvas, Szombathely és Keszthely is. Ezeken a településen közismert, népszerű közterületi zöldfelületek az Erzsébet ligetek. Mivel rendeltetésük szerint közparkok, ezért elsődleges funkciójuk a sport és rekreáció mintsem Erzsébet királyné emlékhely. Remek példa erre a Szegedi Erzsébet Liget, amely rekreációs és sportolási lehetőséget is nyújt. Fejlett infrastruktúráis elemei széles sétálóutca, kerékpárút és futópálya. A Keszthelyi Erzsébetliget hasonló funkciókkal rendelkezik, azonban kevésbé fejlett és ezáltal kevésbé látogatottabb közterület. Sopron és Szombathely emlékfásításai esetében már jelentősebb szerepet játszik a történelmi hagyomány és védelem. A soproni és szombathelyi emlékhelyeket Erzsébet kertként tartják számon, ez elsősorban arra utal, hogy a területek magánkézben voltak, ám többségben a nagyközönség számára is nyitva álltak. A Gödöllői Erzsébet Park esetében egy erdő jellegű közparkról beszélünk, amely bár rendelkezik sétaútvonalakkal, nem rendelkezik fejlett infrastruktúrával. Az említett nagyobb lakosságú területek mellett, kisebb lélekszámú településeken is megőriztek ligeteket, erre kiváló példa Mezőtúr, ahol a természeti értékek megőrzésével, rekreációs célponttá alakították a ligetet és környékét.

Különböző jellegű fásítások szemléltetése:

6.ábra:
Erzsébet királyné fasor, Gödöllő

7.ábra:
Erzsébet kert hársfája, Úny

8.ábra:
Erzsébet liget, Keszthely

3.3. Emlékhelyek védettsége

Az Erzsébet ligetek, Erzsébet királyné emlékhelyek önmagukban sem védett természeti értéként sem kulturális örökségként nincsenek számontartva, ezért nem állnak általános védelem alatt. Számos liget, fasor vagy emlékfa azonban védelem alá került az évek során. Erzsébet halálát követően, már 1898. november 19-én Darányi Ignác földművelésügyi miniszter rendelete *-Földművelésügyi magyar királyi Minister 71544. I/1-a. számú körrendelete-* ismerte el hivatalosan az emlékfásításokat, mint a nemzeti kultúra részét. A rendeletet követően országos körlevélben hirdették ki az emlék fásításokat. Ebben az időben azonban, még nem volt szervezett rendszere a természetvédelmi területek nyilvántartásának. Az 1935. évi IV. tc. szabályozta először országosan a természetvédelmi területek létesítését, de ekkor még nem tettek különbséget a helyi és az országos jelentőségű védett területek között. Ebben az időben nyilvánították védetté például a soproni Erzsébet-kert mammutfenyőjét (*Sequoia gigantea*) is. (TAKÁCS, 2019)

Jelenleg Magyarországon a *Természetvédelemért felelős Helyettes Államtitkárság* (TVHÁT) jogszabályai szerint több Erzsébet királyné emlékére létrehozott terület vagy növénycsoport esik nemzeti védelem alá. Ezek közül a Gödöllői Erzsébetparkot teljes egészében helyi jelentőségű természetvédelmi területként tartják számon. A szarvasi emlékhely esetében viszont az Erzsébet-ligeti mocsárciprusok kerültek feljegyzésre, mint természeti emlékek. Napjainkban Sopronban az Erzsébet-kert szintén az egyedfák védelmén felül, mint helyi jelentőségű természetvédelmi terület is védelem alatt áll. (INT-7)

A jelenlegi jogszabályi környezetben léteznek általános jogszabályok az ilyen jellegű természeti emlékek védelmére. Az *1996. évi LIII. törvény a természet védelméről* szabályozza a védett természeti területeken végzett tevékenységeket, köztük a fák kivágásának engedélyezését.(INT-1)

9. ábra
Gödöllői Erzsébet Park
természetvédelmi terület

10. ábra
Gödöllői Erzsébet park
védett hársfasor jelzés

4.VÁRMEGYEI KATASZTER KÉSZÍTÉS

Ebben a fejezetben a harmadik és negyedik számú kutatói kérdések kerülnek megválaszolásra, miszerint milyen mértékben maradtak fenn az Erzsébet királyné tiszteletére ültetett emlékfásítások, illetve milyen tájalakító tényezők befolyásolták fennmaradásukat az elmúlt 125 évben a vizsgálati területén. A vizsgálatról meghatározott területen egy emlékhely kataszter készítettem, amelynek bemutatásáról és elemzéséről szól a fejezet. Ez a háromszintű kutatás második lépcsője, a vármegye szintű vizsgálat.

4.1.Vizsgálati Terület lehatárolása

A területek lehatárolásnál fontos tényező, hogy az Erzsébet-ligetek kialakításakor (1899) Magyarország az Osztrák-Magyar Monarchia részét képezte, ezért az országhatár és a vármegyehatárok eltérőek voltak a mai állapothoz képest. Választott vizsgálati területemet a mai közigazgatási határok alapján jelöltem ki. Ennek következtében jelentős mennyiségű emlékfásításról nem esik szó a dolgozatomban, hiszen azok ma határon túli területeken találhatóak.

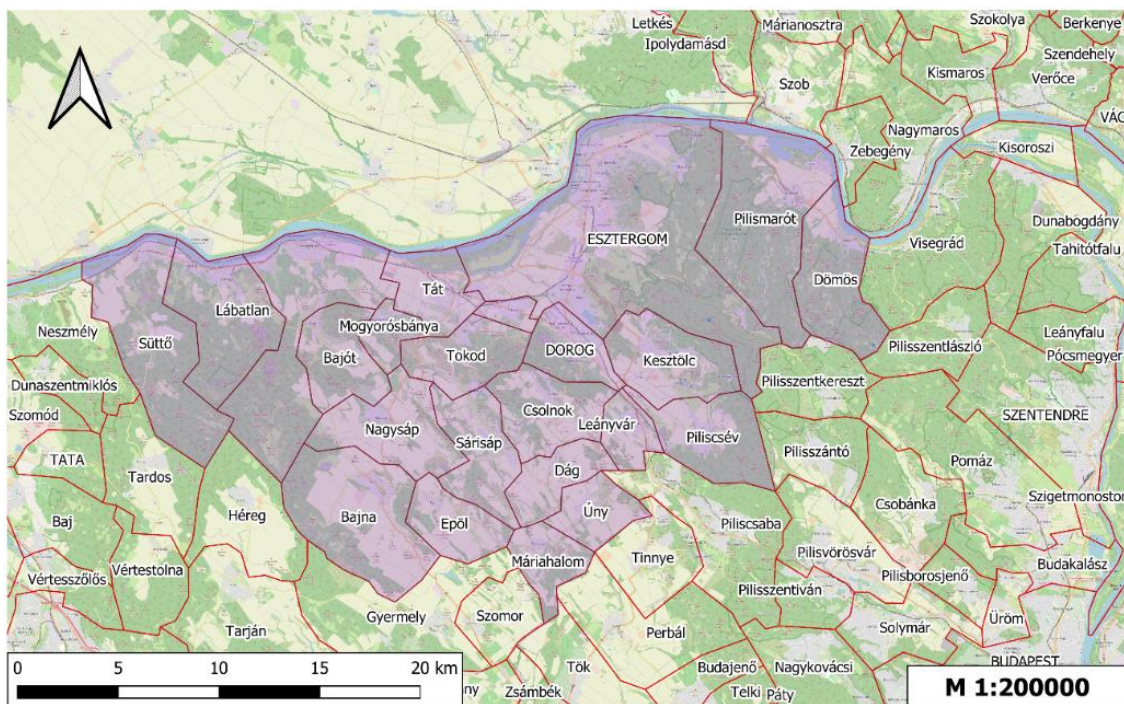
A vármegyei léptékben kijelölt terület vizsgálatára az egykori Esztergom vármegyét választottam. Ennek oka lakóhelyi kötődésem és a hely ismerete volt. A területek lehatárolásnál fontos tényező, hogy az Erzsébet-ligetek kialakításakor Magyarország az Osztrák-Magyar Monarchia részét képezte, ezért az országhatár és a vármegyehatárok eltérőek voltak a mai állapothoz képest. Választott vizsgálati területemet a mai vármegye határ használatával jelöltem ki. Az egykori, akkor még *Esztergom Vármegye* területébe több olyan település tartozott, amely ma már Szlovákiához tartozó település, ezekről nem esik szó a dolgozatban. 1921-ben az ország kétharmadának elcsatolása után átrendeződött vármegyerendszer szerint, ma már Komárom-Esztergom vármegyéről beszélünk, amelyhez csatlakozott további 61 település, ezek szintén nem tartoznak már a vizsgált területhez.

A listában szereplő települések közül a jelenlegi Komárom-Esztergom vármegye 23 településén végeztem a vizsgálatot és az emlékhely kataszter készítését. A vizsgálati terület települései: Esztergom, Bajna, Piliscsév, Bajót, Csolnok, Dág, Dorog, Dömös, Epöl, Keszölc, Máriahalom, Lábatlan, Leányvár, Mogyorósbánya, Nagysáp, Nyergesújfalú, Pilismarót, Sárísáp, Süttő, Tát, Tokod, Tokodaltáró és Úny.

Az idők során az ország és vármegyehatárok mellett, a településhatárok is változtak, ezért az imént felsorolt települések nem egyeznek a kataszterben megjelölt településekkel.

A könyvben megjelölt települések szerint: Esztergom, Bajna, Piliscsév, Bajót, Csolnok, Dág, Dorog, Dömös, Epöl, Kesztlőc, Máriahalom, Lábatlan, Leányvár, Mogyorósbánya, Nagysáp, Nyergesújfalu, Pilismarót, Pilisszentlélek, Piszke, Sárísáp, Süttő, Tát, Tokod és Úny. (A FÖLDMÍVELÉSÜGYI M. KIR. MINISTER KIADVÁNYAI, 1899) Ez 24 település, ahol a következő változások történtek: Az egykori Pilisszentlélek mára Esztergom közigazgatási területe alá tartozik, Piszke mára Lábatlan egyik városrésze lett, illetve Tokodaltáró önálló településsé vált Tokodtól.

A térképen és az elemzésben a mai település-, vármegye- és országhatár szerint szerepelnek az adatok. A térkép QGIS alkalmazásban 1:200 000 méretarányban készült OSM Standard topográfiai alaptérképen.

Vizsgálati terület lehatárolása
Egykori Esztergom vármegye (1899) mai ország- és településhatárok alapján (2025)
Alaptérkép: OSM Standard

2.térkép

4.2. Emlékhely-Kataszter bemutatása

A fakataszter az *Erzsébet Királyné Fái* című könyv alapján leírt adatok, amelyeket a kutatás során kiegészítettem az eredményekkel, tapasztalatokkal. A kataszter fő célja egy feltárás, milyen mértékben maradtak fenn ezek a kiültetések.

A táblázat a könyvben feljegyzett leltár alapján összegyűjtött kategóriái: település jelenlegi és eredeti neve, Erzsébet liget típusa, ültetető (személy vagy intézmény), fafajok vagy nemzetségek és egyedszámuk, kiültetés jellege és helyszíne. Ezek az információk jobb esetben csak a könyvből átmásolásra kerültek a táblázatban, ezzel szemben több esetben ezeknek az információknak csak egy része került feljegyzésre, tehát ezt követte a kutatás és a meglévő táblázat kiegészítése. Több helyen előfordult a beazonosíthatatlanság információ hiányában.

A következő lépés az emlékfásítás pontos helymeghatározása. Ez jelenti a helyszínek vizsgálatának alapját. A helyszíni bejárások jelentős részét 2025 tavaszán végeztem. A terepi vizsgálatok során összegyűjtött információkkal egészítettem ki a táblázatot, már előre elkészített szempontok szerint. A táblázat következő oszlopai: beazonosíthatóság és funkció. A beazonosíthatóság abban az esetben kapott *Beazonosítható* jelzést, amikor alátámasztó információ is rendelkezésre állt, akár térképes, akár írott formában. Az utolsó oszlop a kutatás és a helyszíni vizsgálatok összességéből levont válasz a kérdésre, miszerint az emlékfásítás megőrizte vagy sem, közterületi zöldfelület jellegét.

A táblázat fehér részei tehát az emlékkönyv alapján kigyűjtött anyagok, illetve azok kiegészítése. A piros és zöld színnel kiemelt oszlopok viszont saját megállapítások, az összegyűjtött források és tapasztalati kutatások alapján.

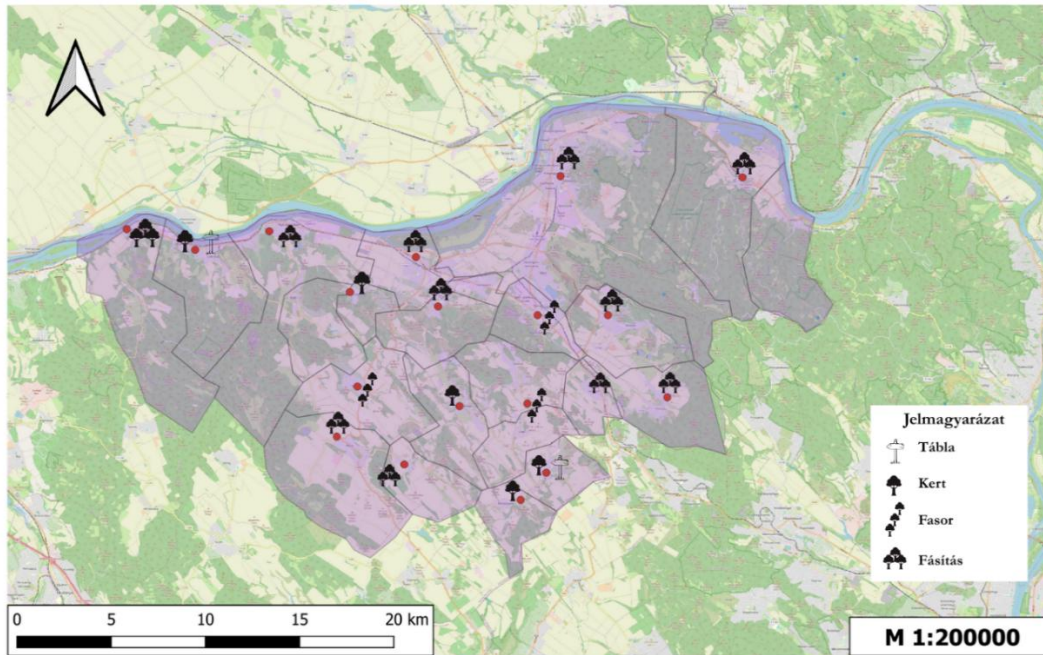
Sorszám	Település mai neve	Település eredeti neve	Emlékhely megnevezése	Ültetető	Egyedszám összesen	Ültetett fászfajú nemzetségek	Kiültetés jellege (kert, fasor, fásítás)	Helyszín megnevezése	Helyszín beazonosíthatósága	Funkció megmaradása
1.	Esztergom	Esztergom	Erzsébet királyné emlékfái	Királyi város közönsége	149	gömbakác, dió, hárs, juhar	fásítás	katonai csapatkórház előtt	Beazonosítható	Részben megmaradt
2.	Bajna	Bajna	Erzsébet liget	község előljárósága	120	csertölg, juhar, szil, gesztenye, barkócafa	fásítás	-	Feltételezhető	Nem maradt meg
3.	Piliscsév	Csév	Erzsébet-liget	község előljárósága	50	hárs, fenyő, topolyfa	fásítás	községe kívül	Feltételezhető	Megmaradt
4.	Bajót	Bajóth	Erzsébet kiályné fák	község előljárósága	43	tölgy, hárs, kőris	fásítás	város felett lévő dombon	Nem beazonosítható	Nem beazonosítható
5.	Csolnok	Csolnok	Erzsébet-liget	község előljárósága	0	akác	fasor	Törvényhatósági út mentén	Beazonosítható	Részben megmaradt
6.	Dág	Dágh	Erzsébet királyné fái	község előljárósága	50	akác	fasor	Törvényhatósági út mentén	Beazonosítható	Részben megmaradt
7.	Dorog	Dorogh	Erzsébet-tér	község előljárósága	14	hárs	fasor	templom előtt	Beazonosítható	Részben megmaradt
8.	Dömös	Dömös	Erzsébet királyné fái	község előljárósága	10	hárs	kert	községe kívül	Nem beazonosítható	Nem beazonosítható
9.	Epöl	Epöl	Erzsébet-királyné-fák	község előljárósága	8	hárs, tölgy	fásítás	templom előtt	Beazonosítható	Részben megmaradt
10.	Kesztölc	Kesztölcz	Erzsébet liget	község előljárósága	3	hárs	fásítás	községe kívül	Beazonosítható	Megmaradt
11.	Máriaalom	Kirva	Erzsébet-kert	község előljárósága	19	tölgy, hárs, rózsza	kert	község bekerített helyén	Feltételezhető	Megmaradt
12.	Lábatlan	Lábatlan	Erzsébet királyné fasor	község előljárósága	32	akác, jegenyenyár	fasor	-	Feltételezhető	Részben megmaradt
13.	Leányvár	Leányvár	Erzsébet-liget	község előljárósága	10	hárs	fásítás	községe kívül	Feltételezhető	Nem maradt meg
14.	Mogyorósbánya	Mogyorós	Erzsébet királyné fái	község előljárósága	6	hárs	kert	-	Feltételezhető	Megmaradt
15.	Nagysáp	Nagysáp	-	község előljárósága	8	hárs, bükk	kert	templom és község ház előtt	Beazonosítható	Részben megmaradt
16.	Nyergesújfalu	Nyerges-Ujfalu	Erzsébet-liget	község előljárósága	100	fenyő, hárs	fásítás	-	Feltételezhető	Megmaradt
17.	Pilismatót	Pilis-Maróth	Erzsébet királyné emlékfái	község előljárósága	30	-	fásítás	római katolikus templom jobb oldalán	Beazonosítható	Részben megmaradt
18.	Piszke	(Lábatlan városrésze)	Erzsébet királyné emlékfái	község előljárósága	4	hárs	kert	Kálvária hegy	Beazonosítható (tábla)	Megmaradt
19.	Sárisáp	Sárisáp	Erzsébet királyné-liget	község előljárósága	140	juhar, bükk	fasor	-	Feltételezhető	Részben megmaradt
20.	Süttő	Süttő	Erzsébet királyné-liget	község előljárósága	62	hárs	fásítás	Milleniumi emlékoszlop közelében	Feltételezhető	Részben megmaradt
21.	Pilisszentlélek	Szentlélek	Erzsébet királyné -fák	község előljárósága	10	hárs	fásítás	-	Nem beazonosítható	Nem beazonosítható
22.	Tát	Táth	Erzsébet királyné-fák	község előljárósága	220	orgona, hárs	fásítás	templom körüli tér	Beazonosítható	Nem maradt meg
23.	Tokod	Tokod	Erzsébet királyné kertje	község előljárósága	520	szederfa	fásítás	nedves kert	Beazonosítható	Részben megmaradt
24.	Úny	Úny	Erzsébet-kert	község előljárósága	4	hárs, tölgy	kert	-	Beazonosítható	Megmaradt

4.3.Emlékhely-kataszter elemzése

A felmérés adatai alapján a vizsgált településeken összesen mintegy 1600 egyedeket ültettek el, leggyakrabban hársfát vagy akácot, de a tölgy, a juhar és fenyő is népszerű volt. A fafajok között díszítő és gyorsan növekedő fajok éppúgy helyet kaptak, mint az őshonos, hosszabb élettartamú fajok.

4.3.1Kiültetés jellege

A telepített fásítások jellegét tekintve három fő kategóriába soroltam a helyszíneket: fasorok, kertek vagy ligetek. Ezen kategóriák használata nemcsak a történeti besorolást, hanem a térinformatikai feldolgozást is megkönnyíti, hiszen térképi ábrázolásuk egyértelműbben elhatárolható. Ebből az elemzési kategóriából a legtöbb helyszín a *fásítás* kategóriájába esett, melyhez az erdős, ligetes facsoportokat soroltam, mint például Keszölc vagy Epöl esete. A kert és fasor kategória jelentősen kevesebb számú, a kert kategóriába az elkerített vagy alacsony egyedszámú fásítások kerültek. Úny esetében elkerített részen megtalálható az emlékhely. A fasor jelölés egyértelmű, jól megfigyelhető a Dágot és Csolnokot összekötő, egykori Törvényhatósági út. A fásítások jellegét tartalmazó oszlopot térképen is ábrázoltam, ami egy tematikus térkép, hiszen az általam kialakított három kategóriába osztott elemek láthatóak, amelyek nem tükrözik a valóságot.(Térkép x). A térképen látható továbbá a fásítások elhelyezkedése a településen belül. A domborzati térképen jól kirajzolódik, hogy a beazonosítható fásítások ma a beépített területeken helyezkednek el. A könnyebb beazonosíthatóság okai az épített környezeten belüli elhelyezkedése és az itt rendelkezésre álló dokumentumok mennyiségi különbsége adja. Erdős vagy mezőgazdasági területeken nagyobb léptékű zöldfelületi változások történtek és kevesebb támpont marad fenn a tájban hosszútávon.

Erzsébet emlékfásítások jellege
Alaptérkép: OSM Standard

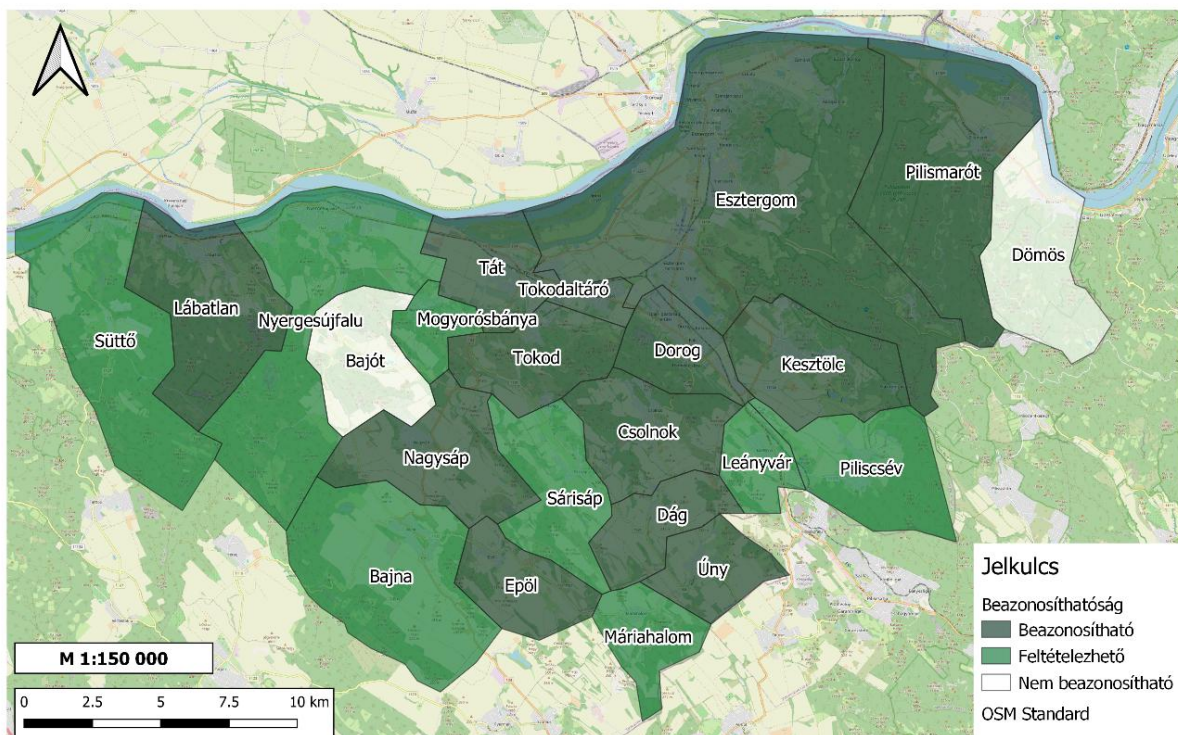
3.térkép

4.3.2. Emlékhelyek beazonosíthatósága

Az emlékhelyek elhelyezésében is találni összefüggést, többnyire templomok, középületek vagy emlékoszlopok környezetében jöttek létre. A kataszterből kiolvasható, hogy templom környékére ültették a dorogi, táti, pilismaróti emlékfákat is. Ezek a könyvben leírt adatok alapján kerültek feljegyzésre, azonban ezen felül is felfedezhető volt a kutatás során például az Únyi Református kápolna mellett kialakított emlékhely.

Három település (Bajót, Dömös, Pilisszentlélek) emlékfásításainak pontos helyszíne információ hiányában nem volt beazonosítható. Ezek közül Pilisszentlélek ma már Esztergom közigazgatása alá tartozik, ezért nem szerepel külön a térképen.

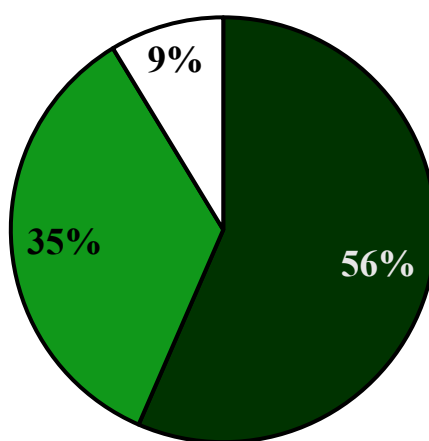
A fásítások-pontosabban az ültetett növények- jelentős része nem élte túl az elmúlt 130 év természeti és társadalmi változásait, bár sok esetben megváltozott formában, átalakult térszerkezettel vagy csökkent egyedszámmal megtalálhatóak a kialakított emlékhelyek. Éppen ezért az elemzés során, nem a megmaradt növények számát kutatom, hanem a területek funkcionalitásának fennmaradását (*térkép 4*). Ennek a kutatásnak az eredményei alapján mindössze három olyan emlékfásítást említhetünk, amely bizonyítottan elvesztette funkcióját. Kiváló példa erre a táti emlékfásítás, ahol a területen jelenleg egy általános iskola található.

Erzsébet emlékfásítások beazonosíthatósága kijelölt kutatási területen
(Alaptérkép: OSM Standard)

4.térkép

Helyszín beazonosíthatósága

■ Beazonosítható

■ Feltételezhető

12.ábra

A 2025-ben készült állapotfelmérés eredményei alapján az egykori emlékfásítások helyszíne 65%-a valamilyen formában még ma is beazonosítható. A helyszínek beazonosítását jelölő oszlopot szemléltettem térképes formátumban, valamint diagramon is. Sötétzöld színnel jelöltek a Beazonosítható területek, ez azt jelenti, hogy írott vagy képi formában alátámasztott az információ a helyszínről.

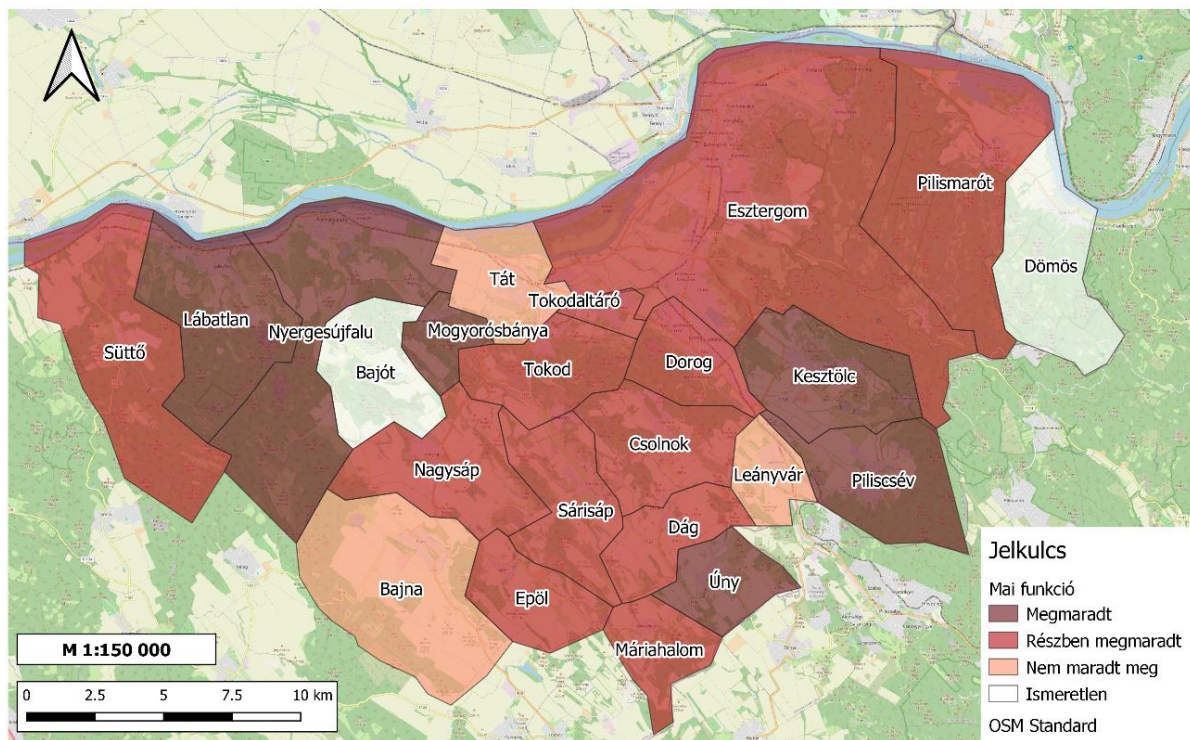

*13.ábra
Erzsébet királyné emlékfá jelzőtábla
Lábatlan (Piszke)*

4.3.3. Emlékhelyek sorsa

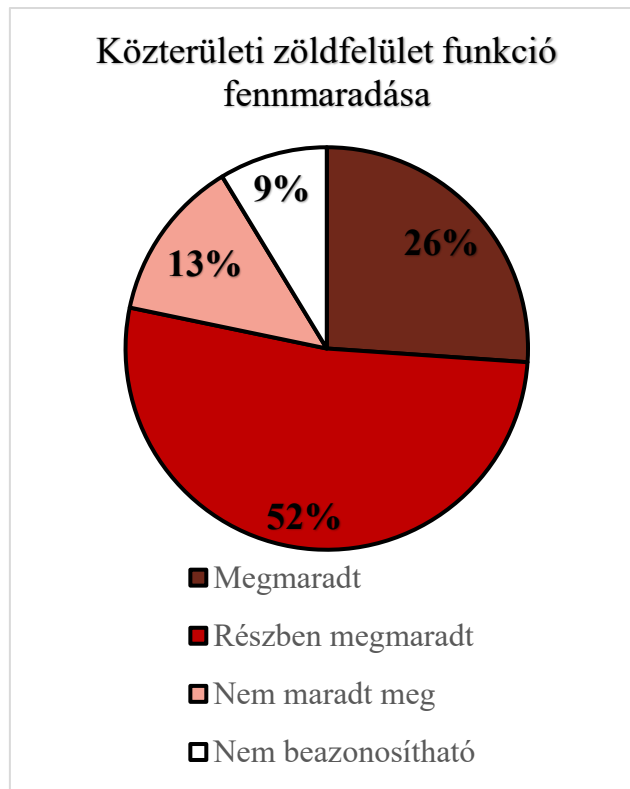
A megmaradási mintázatok szoros összefüggést mutatnak a települések méretével és környezeti adottságaival. A városi környezetben – például Esztergomban, Dorogon és Nyergesújfalun – az emlékfásítások közterületi funkciói jellemzően *részben megmaradtak*. Ezek a települések az elmúlt évszázad során jelentős ipari és infrastrukturális fejlődésen mentek keresztül, amely a közterületek átalakulásával együtt járt. Hasonló módon történt a kisebb, de gyors ütemben növekvő településeken. Bajnán, Leányváron a helyszínek beazonosíthatóak, de a fásítás már nem található meg.

A falusias települések esetében - például Kesztlőc, Mogyorósbánya, Máriahalom és Úny – gyakoribb a teljes megmaradás. E helyeken a településszerkezet kevésbé változott, és a helyi közösségek gyakran tudatosan őrizték az ültetvényeket. Több helyen a ligetek bekerítve, gondozott formában élnek tovább, sőt néhol a „Erzsébet-liget” elnevezés is fennmaradt a helyi köznyelvben. A kisebb településeken az emlékfásítás így nemcsak történeti, hanem közösségi identitáselemként is fennmaradt.

Erzsébet emlékfásítások funkciójának fennmaradása
kijelölt kutatási területen
(Alaptérkép: OSM Standard)

5. térkép

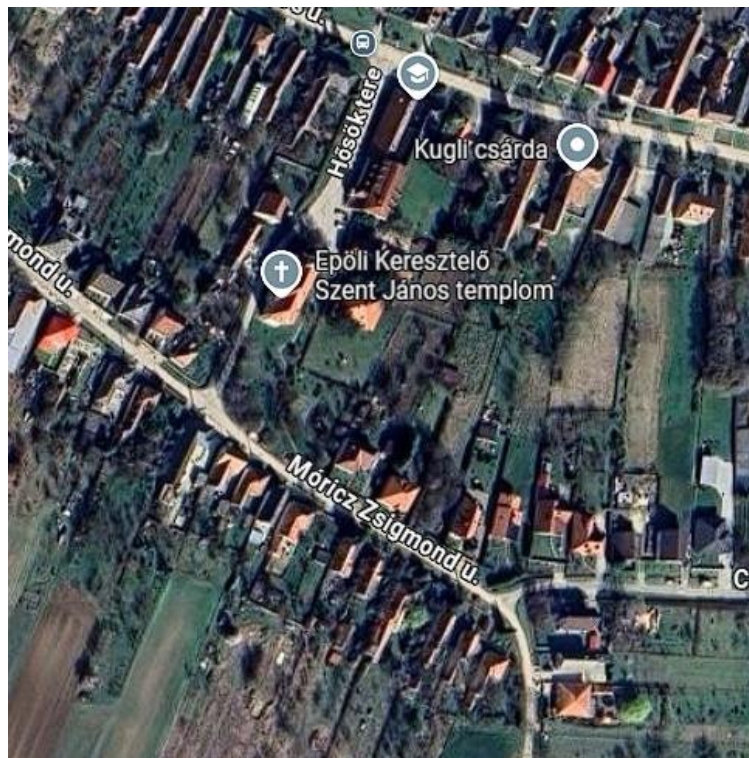
14. ábra

Erzsébet emlékfásítások funkciójának fennmaradása a közterületi zöldfelület jellegére utal, mivel ebből az értékelési szempontból jelentős mennyiségű helyszínt érdemes megemlíteni, míg a konkrét emlékhelyek fennmaradási száma elenyésző lenne.

A megmaradási különbségeket részben a fafajok eltérő élettartama és igényessége is befolyásolta. A hárs tartós, őshonos faj több településen még ma is fellelhető, Keszölcön, Lábatlanon és Únyon is szép terjedelmes egyedek maradtak meg. Néhány faj azonban okozott meglepetéseket. A gömbakác fajismeret alapján nem a legtartósabb faj, ennek ellenére Esztergomban, valamint a terület délnyugati részén több településen láthatóak göcsörtös, megvastagodott törzsű gömbakácok, igaz, ezek értékelhető lombkoronával nem rendelkeznek.

15. ábra
Epöli templom környéke 1967

16. ábra
Epöli templom környéke ma

5.ERZSÉBET EMLÉKFÁSÍTÁSOK JELLEMZŐI, ALKOTÓELEMEI

5.1.Alkalmazott fajok

Az Erzsébet-emlékfásítások során alkalmazott fafajok kiválasztását elsősorban díszítőértékük, hosszú élettartamuk és honos vagy jól honosodó jellegük határozta meg. A leggyakrabban ültetett fajok közé tartoztak a hársak (*Tilia spp.*), vadgesztenyék (*Aesculus hippocastanum*), platánok (*Platanus × acerifolia*), valamint egyes fenyőfélék – például a feketefenyő (*Pinus nigra*) vagy a lucfenyő (*Picea abies*). Ezeket a fákat sokszor fasorba, ligetbe vagy emlékkertekbe ültették, gyakran Erzsébet királyné mellszobra vagy más emlékhely környezetében. A fafajok élettartama jelentősen eltérhet: a hárs és a platán akár 200–300 évig, míg a vadgesztenye átlagosan 100–150 évig is élhet, amennyiben megfelelő gondozásban részesülnek (BARTHA, 2012). A feketefenyők és más tűlevelűek esetében a városi környezet, szennyezés és klímaváltozás miatt gyakran rövidebb, 80–120 éves élettartam figyelhető meg. Fontos megjegyezni, hogy e fákat nemcsak emlékül telepítették, hanem a városi mikroklíma javítása, árnyékolás és zajcsillapítás céljából is hasznosnak tartották, így az Erzsébet-emlékfásítások nemesak kultúrtörténeti, hanem ökológiai értéket is képviselnek. A fák kiválasztásánál szempont volt a királyné kedvében járás is, ezért az általa kedvelt fákat gyakran alkalmazták:

„...leboruló koronájú fák, szomorúfüz, kőris, szomorúbükk,

Királyné kedvenc fái: tölgyek fenyők.”

(A földművelésügyi m. kir. minister kiadványai, 1899)

A fajok megmaradása azonban egyáltalán nem volt garantált, ezért nem lehet a fajok becsült élethosszát alapjául venni a kutatásnak.

„Esztergom városában is elültettek annak idején a volt katonai csapatkórház, jelenleg a katonai tiszti üdülőtelep parkjában 40 darab juharfát, amelyekből ma már csak 22 él. Ezek közül 10 darabnak átlagos törzskerülete. 100—110 cm, magassága 13—15 m; 12 darab fának koronáját időközben levágták, megújították. Ezek 5 m magasak, 70—80 cm kerületűek.”

Írta Földváry Miksa 1934-ben az Erdészeti Lapokban.

*17.ábra
Dorogi hársfasor*

*18.ábra
Esztergom Erzsébet királyné utca*

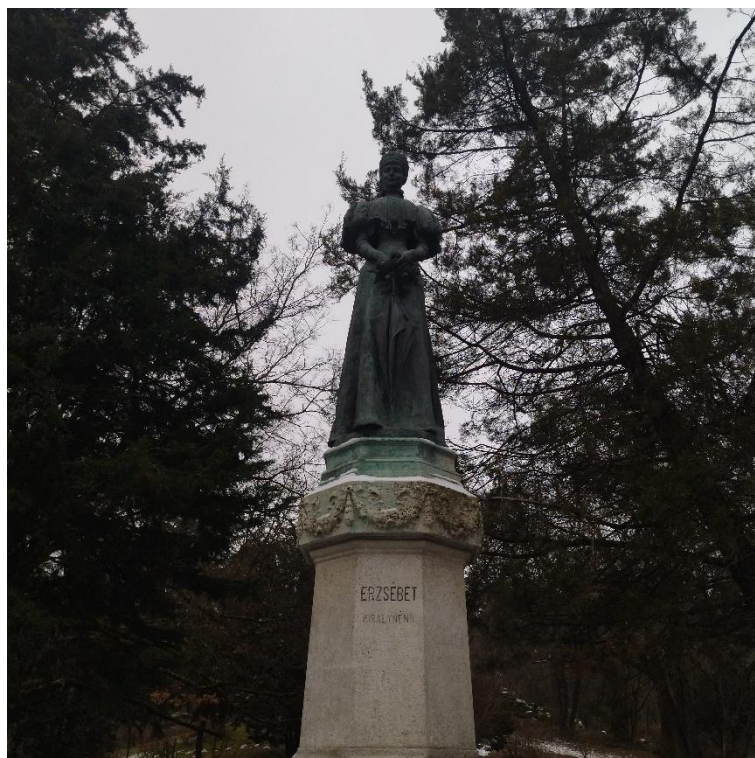
5.2. Emlékhelyek jellemzői, alkotóelemei

Az Erzsébet ligetek nem csupán emlékfásítási helyszínek voltak, hanem összetett emlékhelyek, ahol a növényzet mellett különféle épített elemek is a királyné emlékének megőrzését szolgálták. A legtöbb esetben a parkokat díszes bejáratokkal, kő- vagy kovácsoltvas kapukkal, illetve emlékoszlopokkal, padokkal és kutakkal látták el. Gyakran helyeztek el emléktáblát vagy feliratos követ az ültetés évének és a település nevének feltüntetésével, amely az emlékezés tárgyi hordozójaként funkcionált. Több helyen alakítottak ki pihenőpavilont, szaletlit vagy sétányt, amelyek az emlékhely közösségi használatát is elősegítették.

A Sisi kultuszhoz szorosan kötődik a romantika irányzata, amelyet több, a királyné emlékére készített alkotás támaszt alá, melyek lehetnek irodalmi, építészeti, zenei, de esetünkben éppen kertművészeti alkotások is.

Az Erzsébet királyné emlékhelyekhez kerttörténeti korstílus tekintetében az angol kertek állnak a legközelebb. Mindkettőre jellemző a természetes megjelenés, domborzatos terepforma, tömegszerű növényalkalmazás, műromok alkalmazása, valamint az idilli tájképi célok, ugyanakkor a kisebb rózsakerteknél megjelenhet a középkori stílus is a szellős kompozícióban. A 21. század elejének kedvelt kiültetési módja az egynyári szimmetrikus növényágak, melyek a franciakertek szimmetrikusságára hajaznak.

Az emlékfásítások elhelyezését két csoportra osztanám, mint ahogy az esettanulmányban a kataszterben is olvasható: belterületre és külterületre. Ez a kutatásnál is fontos szempont volt, de a majdnem 140 év alatt megváltoztak a településhatárok és a beépítés aránya is. A belterületeken lévő emlékhelyeket gyakran helyezték a község háza, templom vagy az iskola környékére. Ezzel maradandó faluképet alkotva. A külterületeken található fásítások szempontjai sokszor közlekedési csomópont (pl.: Bajna), erdősítésre szánt terület, de gyakori szempont a rálátás. Erre megfelelő példa Lábatlan - pontosabban Piszke városrész-, ahol a város feletti dombra ültettek 4 hársfát a kálvária tetejére, ahonnan tökéletes kilátás nyúlik a városra.

*19. ábra
Erzsébet királyné szobra Gödöllőn*

*20. ábra
Darányi Emléktábla az Únyi
Református templom bejáratánál*

*21. ábra
Únyi Erzsébet-kert
kovácsolt vas kapuja*

*22. ábra
Múrom a gödöllői
Erzsébet Parkban*

5.3. Egy emlékfásítás sorsa

A várkert Dunára néző részét még Erzsébet életében felújították óhajára. Itt volt a királyné magyaros háza, melynek kertjét Witzel Nándor főkertész tervezte. Tervei szerint sziklakertet és grottát is építettek számára, melyhez a köveket az Alpokból szállították Budára, és a kertet a legkülönlegesebb havasi növényekkel telepítették be. Ezek a tervek ismét egy romantikus tájkertre hasonlítanak. Ez a stílus, többek között a grotta alkalmazása fellelhető az erdei hangulatú gödöllői Erzsébet parkban. Ezzel szemben a közterületeken gyakorivá váltak a szabályos franciakert elrendezései: Középen egy objektum – Erzsébet szobor vagy szökőkút leginkább-, körülötte pedig szabályos elrendezésű ágyások vagy karbantartott gyepfelület. Ezekre megfelelő példák Budapesten a Csillaghegyi Erzsébet Királyné szobor vagy az egykori Erzsébet kórház (ma Sportkórház) kertje a Svábhegy alján. De vidéki példák közül az Esztergomi csapatkórház előtti Erzsébet liget elrendezése is hasonló volt, az egykori térformálás még ma is megfigyelhető. Az előző század elején látható képeslapokon lévő középső szökőkút, meghatározott egy belső kör alapú nyitott teret, amely ma is megfigyelhető a lakópark közepén.

Esztergomi emlékhely részletes bemutatása

Az alábbiakban levezetem, hogyan alakult egy Erzsébet emlékhely sorsa az esztergomi emlékfásítás példáján keresztül, a helyi forrásokat, illetve a különböző évszakokban zajló helyszíni megfigyeléseket alkalmazva.

Az Erzsébet királyné emlékfái album az alábbi leírást tartalmazza az esztergomi Erzsébet ligetről: „*Esztergom sz. kir. város közönsége. A katonai csapatkórház előtt levő téren 22 drb gömbákácot, 48 drb diófát, 11 drb hársfát es 68 drb juharfát ültetett Erzsébet királyné emlékfái elnevezéssel.*”

A könyvben említett csapatkórháznak mára nyoma sincs a városban. Az emlékhely helyszíne beazonosítható, azonban az itt lévő intézmények funkciója már kétszer is megváltozott az elmúlt évek során.

A katonai csapatkórház építési folyamatai 1892 őszén kezdődtek és a századfordulóig be is fejeződtek. Még a befejezés előtt a városvezetés elrendelte a kórház előtti tér fásítását, amiről az *Esztergom és Vidéke* újság 1899. november 20-i számában írtak:

„*Az ülés végén Dóczy Ferenc megsürgette, hogy a katonai kórház előtt az elhatározott fásítást mielőbb hajtsák végre.*”

Írásban nem említik, hogy a fásítás Erzsébet királyné emlékéhez kötődik, azonban dátum szerint teljesen kötődik a Darányi Ignác által 1899 november 19-én kiadott rendelethez.

Az első világháború után új kórházak épültek és az intézmény kihasználatlanság miatt átépítésre került. Katonai csapatkórházból Honvédtiszti Üdülőteleppé alakult. Az intézmény alapításáról szóló rendeletet 1920. július 8-án 70630/ eln. 12. szám alatt adta ki a Honvédelmi Minisztérium.

„Az esztergomi katonakórház további intézkedésig átszerveztetik katonai tiszti üdülő teleppé és gyógyfürdőkérdőházzá; ...”

A Honvédtiszti Üdülő udvaráról és kertjéről már több forrás is rendelkezésre áll. Szépséges kertjéről képeslapok is készültek, azonban ezen források egyike sem köthető a megboldogult Erzsébet királynéhoz. Az üdülő kertjét dr. Tieser József ezredesorvos, botanikus, az üdülő parancsnokaként szívügyeként kezelte, ebből kifolyólag nem egy vezetés, rendelet vagy bármilyen külső nyomás hatására rendben tartott emlékhelyről szólnak a leírások. A képeslapok visszatérő eleme egy a kert közepén található szökőkút, mely egy nőalakot ábrázol, azonban ez távol állt a királyné karakterétől. A kertről a Magyarság folyóiratban így írnak:

„Az üdülő parancsnoka, Tieser József dr. ezredesorvos, híres botanikus. S miként a fejlemények mutatják, jól ért a kincstári »csemetékhez« is. A parancsnoki kötelességén túlmenő lelkesedéssel ugyanis olyan földi paradicsomot varázsolt az üdülő épülete köré, hogy ennek a nagy gonddal és meleg szívvel ápolt hatalmas kertnek már az egész országban híre van. A pázsit elő smaragd, a virágágyak a botanikai tudomány egy-egy gyűjteménye, a nyesett bokrok és fák, ami – kertészkedésnek mindannyi remeke ... és most méltóztassék egy botanikus szívével elképzelni, hogy alkonyai idején, midőn a sötétség leszáll, az élő smaragdon a botanikai tudomány gyűjteményén és a nyesett bokrok és fák műremekei között a kincstári csemeték rablóbandúrt játszanak!...

...Hiányos lenne ennek a szép kertnek a leírása, ha nem emlékeznék meg a szökőkútról. Mert az is van. Ha nem is igen szökik, mert spórolni kell, de van. Egy lengén öltözött néni köböl, magas talapzaton, alatta egy köralakú, széles betonmedencével, melyben alkalmas idománál fogva az üdülő serdületlenebb tagjainak a napi cirkuszelőadásai szoktak lezajlani.”

(Magyarság, 1931. szeptember 20. 12. évf. 213. sz. 11. o.)

A Honvédüdülőt 1944-ben tervezték kibővíteni és felújítani, de csak a tervek készültek el. A háborús helyzet miatt nem kezdődtek meg a munkafolyamatok.

23. ábra
Esztergomi elmékfásítás helye
1967

24. ábra
Esztergomi emlékfásítás helye
2025

A második világháború után megkezdődtek a lakótelep építések és a 20. század második felében folyamatosan zajlottak az infrastrukturális fejlesztések is. Ebben az időszakban világszinten kevesebb figyelem jutott a városi zöldfelületekre, sokkal inkább a városok lakóépületeinek és közintézményeinek újjáépítése volt a cél. A légifelvételeken is látható, hogy a terület egykoron növényzettel borított részei mára elenyésző számban vannak. A könyvben említett 149 fából mára a töredéke található a területen, annak ellenére, hogy a térforma és az épületek nem változtak meg jelentősen. A terület északi részén történtek jelentős változások, ahol két új tömbház került felépítésre a régi épületek elbontásával.

Az Erzsébet királyné emlékfái könyv feljegyzési alapján ültetett fajok: Gömbakác (*Robinia pseudoacacia* 'Umbraculifera'), dió (*Juglans regia*), hárs (*Tilia* spp.) és juharfák (*Acer* spp.). A sok átépítés ellenére néhány fa feltételezhetően az eredeti fásítás részét képezi a területen, a fényképek és a fák állapota alapján.

A közterület jellege megmaradt a területen, a jelenlegi lakótelep közepén található óvodát övezi a zöld fásított környezet. Állapota azonban, egyszerű, nem túl esztétikus, csak a kötelező minimális szintű gondozás alatt áll.

A királyné emléke napjainkban a közterületek és intézmények elnevezésében van jelen. A lakótelepet északról határolja az Erzsébet királyné utca melyet öreg, göcsörtös gömbakácok öveznek. Az említett óvoda elnevezése –*Erzsébet Királyné Óvoda*– is utalt a korábbi emlékhelyre.

*25.ábra
Esztergomi emléfásítás helye
1967*

*26.ábra
Esztergomi emlékfásítás helye
2025*

6.ÉRTÉKELÉS, JAVASLATTÉTEL

6.1.Értékelés

A kutatás eredményei alapján elmondható, hogy az Erzsébet királyné emlékére létrehozott fásítások nem csupán történeti dokumentumok, hanem ma is élő, tájalakító elemek, amelyek a történeti emlékezet és a tájhasználat metszéspontjában helyezkednek el. A fásítások célja kettős volt: egyrészt reprezentatív, tehát emlékhelyi funkciót töltöttek be, másrészt a zöldfelületek bővítésével hozzájárultak a városklíma javításához és a közösségi terek minőségi kialakításához.

A kutatás első sorban egy kultúrtörténeti áttekintés. A kutatás során megállapítható volt, hogy ezek a ligetek nem elsősorban, mint emlékhelyek maradtak fenn, hanem közterületi zöldfelületként őrizték meg eredeti funkciójukat. Ezzel tulajdonképpen beteljesítették létrehozásuk eredeti célját, hiszen Erzsébet királyné maga is a természetben, parkokban, kertekben töltötte legszívesebben szabadidejét. A ligetek tehát nem csupán emléket állítottak személyének, hanem életmódjához és értékrendjéhez méltó, közösségi és természeti tereket hoztak létre. A ligetek sorsát azonban már a 20. század első felében kedvezőtlenül befolyásolta, hogy nem kaptak kellő figyelmet és karbantartást. Az elhanyagoltság, a beépítések és a fafajok természetes pusztulása miatt állapotuk sok helyen leromlott, vagy teljesen eltűntek a térképről. A vizsgált területeken az emlékfásítások fizikai formájukban sok esetben már nem lelhetők fel, de emléküik tovább él a közterületek – utca-, tér- vagy parkelnevezésekben –, valamint a helyi közösségek kollektív emlékezetében.

6.2.Javaslattétel

Javaslatként elmondható, hogy néhány, ma is azonosítható Erzsébet-liget vagy emlékfásítás védetté nyilvánítása, és/vagy zöldfelületi rehabilitációja méltó módon járulhatna hozzá a kulturális örökség megőrzéséhez. Az Erzsébet királyné alakjához kapcsolódó tematikus táblák, ismertetőpontok vagy akár helyi Sissi-sétányok kialakítása nemcsak az emlékezés szempontjából lenne értékes, hanem közérdekű célokat is szolgálna: elősegítené közttereink megszépítését, a helyi identitás erősítését és kulturális örökségünk népszerűsítését.

ÖSSZEGZÉS

Szakedolgozatom az Erzsébet-ligetek kultúrtörténeti értékének feltárása, kialakulásuk, szerepük és jelenkori helyzetük bemutatása írott és képes elemzésekkel. A 19. század végén, Erzsébet királyné tragikus halálát követően országszerte nagyszabású emlékfásítási mozgalom indult, amely során közel hárommillió fásszárú növényt ültettek el az uralkodóné emlékére. Az emlékfásításokat az *Erzsébet Királyné Emlékfái* (1899) című kötet dokumentálta, amely a kutatás alapjául szolgált.

A vizsgálat három léptékben valósult meg: országos szinten az Erzsébet-ligetek tájalakító és kultúrtörténeti szerepének elemzése, megyei szinten Komárom–Esztergom vármegye 23 településén létesített emlékfásítások kataszterezése, míg objektumléptékben az emlékhelyekhez kapcsolódó épített elemek és növényegyedek dokumentálása történt. A kutatás során feldolgozásra kerültek történeti térképek, archív fényképek, képeslapok és irodalmi források, melyek segítségével feltárhatóvá vált az Erzsébet-ligetek eredeti elhelyezkedése és funkciója.

Az országos szintű elemzés rávilágított arra, hogy az emlékfásítások az ország táji értékeinek fontos, de mára jórészt elfeledett elemei voltak. A vármegyei kataszter eredményei alapján a korabeli 23 településen létrehozott emlékhelyek többsége mára elpusztult vagy elveszítette emlékhely jellegét, ugyanakkor néhány liget, illetve egyes fák továbbra is őrzik eredeti funkciójukat. A még meglévő emlékfásítások ezért veszélyeztetett, ugyanakkor kiemelten megőrzendő kultúrtörténeti értékek, amelyek Erzsébet királyné személyéhez, valamint természet iránti érzékenységéhez kapcsolódó kulturális örökségünk részét képezik.

A kutatás eredményei térképes és grafikus formában is feldolgozásra kerültek, így vizuálisan is bemutatásra kerül az emlékfásítások történeti kiterjedése és jelenlegi állapota. Összességében megállapítható, hogy az Erzsébet-ligetek a magyar tájtörténet egy sajátos, de mára jórészt háttérbe szorult részét képviselik, amelyek megőrzése és rekonstrukciója hozzájárulhat nemcsak a helyi identitás, hanem a történeti zöldfelületek védelméhez is.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretném kifejezni hálámat konzulensemnek, aki türelmével, szakmai útmutatásával és következetességével végigkísérte munkámat. Mindig számíthattam a támogatására, ugyanakkor ösztönzött is, hogy a lehető legjobb eredményt érjem el. Külön köszönet illeti Paulik Péternek és Országos Széchényi Könyvtárnak, amiért témám alapját adták és az Erzsébet-album képes ábrázolásait elérhetővé tették számomra. Köszönet Csákvári Kristófnak és a Hadtörténeti Intézet Múzeumnak a kutatásomhoz biztosított térképekért.

Hálás vagyok a családomnak, amiért elkísértek a kutatási helyszínekre, még akkor is, amikor ezek bizonytalan helyszínek voltak. Köszönöm a családomnak, barátaimnak és sportcsapatomnak, hogy minden nehezebb pillanatban mellettem álltak, és szeretetükkel, biztatásukkal végig támogattak.

IRODALOMJEGYZÉK

Könyvek és tanulmányok:

- A földmívelésügyi m. kir. minister kiadványai (1899): *Erzsébet királyné emlékfái*. Tizennyolcadik kiadás. Budapest: Pallasz Ny.
- Oroszi S. (1998): Erzsébet-ligetek és -emlékfák Magyarországon. In: Krassay L. (szerk.): *Emlékezés a Gödöllői Erzsébet-park alapításának 100. évfordulóján*. Gödöllő: Gödöllői Lokálpatrióta Klub, pp. 25-30.
- Erzsébet album 1899 = Erzsébet királyné emlékfái. [Album] Budapest Pallas K., 1899. 143 p. 100 t.
- Farkas Zs., Kaján M. (2007): *Erzsébet királyné emlékezete képeslapokon*. Budapest: Kossuth Kiadó Zrt.
- Dr. Kocsis S., Németh Attila (2013): *Erzsébet királyné emlékezete*. Mosonmagyaróvár: Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület
- Erzsébet királyné kultusza a 19-20. század fordulójának kertművészetében
- A Gödöllői Erzsébet-park története és leírása
- Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata (2019) *Újszegedi Erzsébet-liget rehabilitációja*.
- Soproni Városi Levéltár (n.d.) *Erzsébet királyné emlékhelyei Sopronban*.
- Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata (2023) *Zöld város projekt – Megújuló Erzsébet-liget*.

Szakkikkek:

- Vér E. V. (2006): Erzsébet királyné magyarországi kultusza emlékezethelyei tükrében 1898-1914 között. *Budapest Negyed*, 14.(2)
- Takács Gábor (2019): *Helyi jelentőségű természeti területek és értékek* Monografikus tanulmányok a Soproni-hegység természeti és kulturális értékeiről Fertő–Hanság Nemzeti Park Igazgatóság Szaktudás Kiadó Ház Budapest, 2019
- Iván L. (2019): Természetvédelem Esztergomban 100 évvel ezelőtt *Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom vármegyei Levéltára*
- Földvály Miksa (1934): Felső-dunántúli természeti emlékek – *Erdészeti Lapok*
- Bartha D. (2012) *Meddig él(het) egy fa?*

- Süli Attila (2020): Az esztergomi katonai egészségügyi szolgálat története a 19. század elejétől 1918-ig – *Hadtudomány*
- Süli Attila: Az esztergomi Honvédtiszti Üdülő története az alapítástól 1945-ig – *Hadtudomány*

Internetes források:

- INT-1: <https://njt.hu/jogszabaly/1996-53-00-00> *Nemzeti Jogszabálytár*
- INT-2: <https://mek.oszk.hu/21400/21419/> *Magyar Elektronikus Könyvtár*
- INT-3: <https://www.fentrol.hu/hu/fentről.hu>
- INT-4: <https://geoshop.hu/geoshop>
- INT-5: <https://www.arcanum.com/hu/Arcanum>
- INT-6: <https://www.hungaricana.hu/hu/Hungaricana>
- INT-7: <https://termeszetvedelem.hu/Termeszettvedelem>
- INT-8: <https://www.google.com/maps?authuser=0> Google Maps

Tervelőzmény:

- Gödöllő TAK (2017)

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Kutatás menetét ábrázoló rajz – Saját – Készült: *Canva*
2. ábra: Emil Rabending - Erzsébet királyné 1866.
3. ábra: *A földművelésügyi m. kir. minister kiadványai (1899): Erzsébet királyné emlékfái* könyv belső borítója
4. ábra: *Szeged Erzsébet Királyné liget, 1905 - Zempléni Múzeum, Szerencs - képeslapok*
5. ábra: *Erzsébet Királyné Emlékfái* könyvborító
6. ábra: *Erzsébet királyné fasor*, Gödöllő, Erzsébet park – Saját fotó (2025.01.18.)
7. ábra: Úny, Erzsébet kert hársfája – Saját fotó (2025.04.06.)
8. ábra: Keszthely, Erzsébet liget – Saját fotó (2025.04.06.)
9. ábra: Gödöllő i Erzsébet Park természetvédelmi terület – Saját fotó (2025.01.18.)
10. ábra: Gödöllői Erzsébet park védett hársfasor jelzés – Saját fotó (2025.01.18.)
11. ábra: Emlékhely kataszter – Saját Excel diagram
12. ábra: Erzsébet emlékfásítások beazonosíthatósága kijelölt kutatási területen kördiagramon százalékos megoszlást szemléltetve – Saját *Excel* diagram
13. ábra: Erzsébet királyné emlékfa jelzőtábla Lábatlan (Piszke) – Saját fotó (2025.03.16)
14. ábra: Erzsébet emlékfásítások funkciójának fennmaradása kijelölt kutatási területen kördiagramon százalékos megoszlást szemléltetve – Saját *Excel* diagram
15. ábra: Epöli templom környéke 1967, Forrás: fentrol.hu
16. ábra: Epöli templom környéke ma, Forrás: Google Maps
17. ábra: Dorogi hársfasor – Saját fotó (2025.01.12.)
18. ábra: Esztergom Erzsébet királyné utca – Saját fotó (2025.03.15.)
19. ábra: Erzsébet királyné szobra Gödöllőn – Saját fotó (2025.01.18.)
20. ábra: *Darányi Emléktábla az Únyi Református templom bejáratánál* - Saját fotó (2025.04.06.)

21. ábra: Únyi Erzsébet-kert kovácsolt vas kapuja - Saját fotó (2025.04.06.)
22. ábra: Múrom a gödöllői Erzsébet Parkban – Saját fotó (2025.01.18.)
23. ábra: Esztergomi elmékfásítás helye - 1967-Forrás: fentrol.hu
24. ábra: Esztergomi emlékfásítás helye - 2025-Forrás: Google Maps
25. ábra: Esztergomi emlékfásítás helye 1967 Forrás: Régi Esztergom Facebook oldal, Dunai László
26. ábra: Esztergomi emlékfásítás helye 2025 – Saját fotó (2025.03.15.)
27. ábra: *Erzsébet királyné emlékmű*, Gödöllő, Erzsébet park – Saját fotó (2025.01.18.)
28. ábra: *Erzsébet park ösvénye*, Gödöllő, Erzsébet park – Saját fotó (2025.01.18.)
29. ábra: Máriahalom Kápolna és idős hársfa – Saját fotó (2025.04.06.)
30. ábra: Lábatlan (Piszke) Kálvária tetején Erzsébet emlékfái – Saját fotó (2025.03.16)
31. ábra: Keszthely, Erzsébet liget – Saját fotó (2025.05.18.)
32. ábra: Úny- Máriahalom közti fasor - Saját fotó (2025.04.06.)
33. ábra: Erzsébet-liget Gödön, Forrás:Erzsébet album 1899 = Erzsébet királyné emlékfái.
[Album] Budapest Pallas K., 1899. 143 p. 100 t.
34. ábra: Erzsébet-park, Zala György szobrász tervei alapján készült sziklahalom (1941) Forrás:
Fortepan / Fortepan/Album002
35. ábra: *Sopron, Erzsébet-kert, 1951 (Forrás: Hungaricana képcsarnok)*
36. ábra: Esztergom, Honvédtiszti üdülő kertje szökőkúttal – *Régi Esztergom* Facebook oldal,
Dunai László (Dátum nem ismert)
37. ábra: Erzsébet liget Keszthelyen, Forrás: Erzsébet album 1899 = Erzsébet királyné emlékfái.
[Album] Budapest Pallas K., 1899. 143 p. 100 t.
38. ábra: Esztergom Honvédtiszti üdülőtelep képeslapon – *Régi Esztergom* Facebook oldal,
Dunai László (Dátum nem ismert)
39. ábra: A földmívelésügyi m. kir. minister kiadványai (1899): Erzsébet királyné emlékfái.
Tizennyolcadik kiadás. Budapest: Pallasz Ny.- 70. oldala

40.ábra: A földművelésügyi m. kir. minister kiadványai (1899): Erzsébet királyné emlékfái. Tizennyolcadik kiadás. Budapest: Pallasz Ny.- 71. oldala

41.ábra: A földművelésügyi m. kir. minister kiadványai (1899): Erzsébet királyné emlékfái. Tizennyolcadik kiadás. Budapest: Pallasz Ny.- 72. oldala

TÉRKÉPJEGYZÉK

1.térkép: Kiemelt Erzsébet ligetek országszerte a mai országhatáron belül, Alaptérkép: OSM Standard – Saját térkép (2025.01.11.)

2.térkép: Vizsgálati terület lehatárolása, egykori Esztergom vármegye (1899) mai ország- és településhatárok alapján (2025) Alaptérkép: OSM Standard – Saját térkép (2025.01.11.)

3.térkép: Erzsébet királyné emlékfásítások jellege a vizsgálati területen(2025) Alaptérkép: OSM Standard – Saját térkép(2025.október 18.)

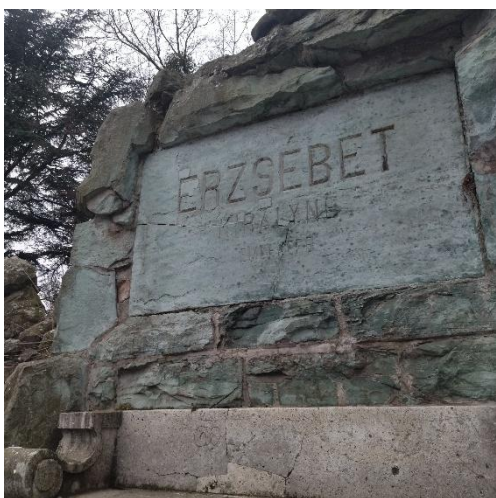
4.térkép: Erzsébet emlékfásítások beazonosíthatósága kijelölt kutatási területen – Saját ábra (Készült: QGIS)

5.térkép: Erzsébet emlékfásítások funkciójának fennmaradása kijelölt kutatási területen – Saját ábra (Készült: QGIS)

6.térkép: 1920-as Katonai felmérés (M=1:25 000) Dorog szelvénye, szelvényszám:4961/2 – Forrás: Hadtörténeti Intézet és Múzeum

7.térkép: III. Katonai felmérés (M=1:25 000) Dorog szelvénye, szelvényszám:4961/2 – Forrás: Hadtörténeti Intézet és Múzeum

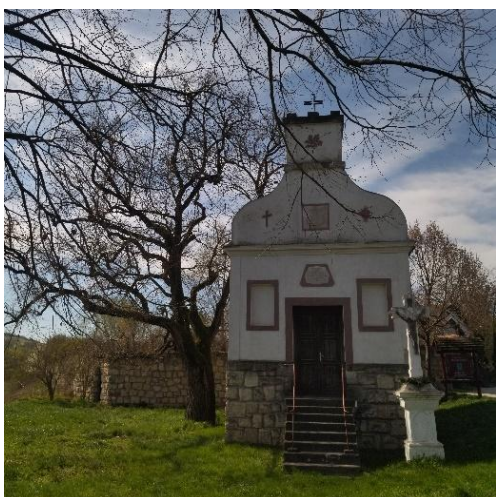
ÁBRAMELLÉKLET

27.ábra

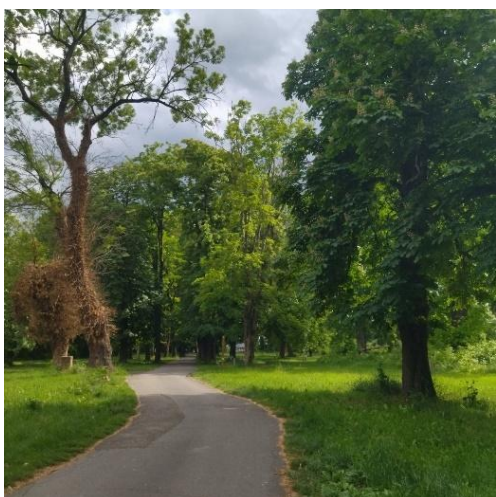
28.ábra

29.ábra

30.ábra

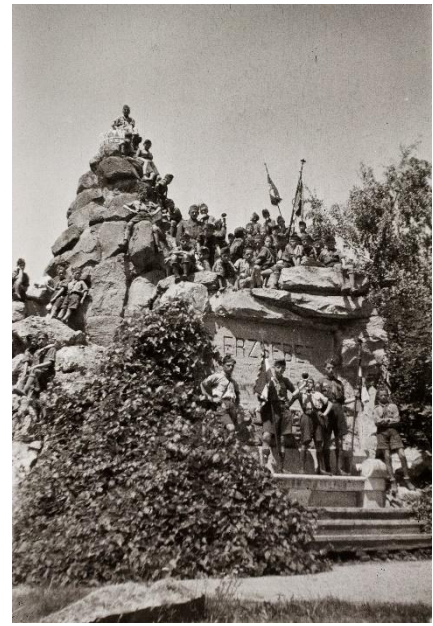
31.ábra

32.ábra

33.ábra

34.ábra

35.ábra

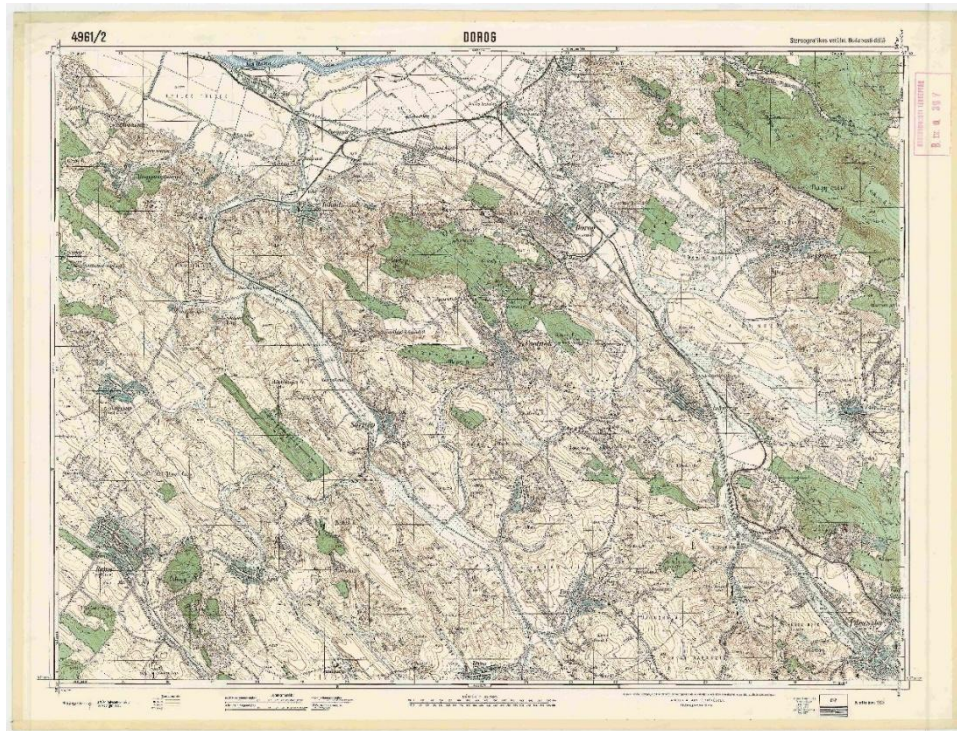
36.ábra

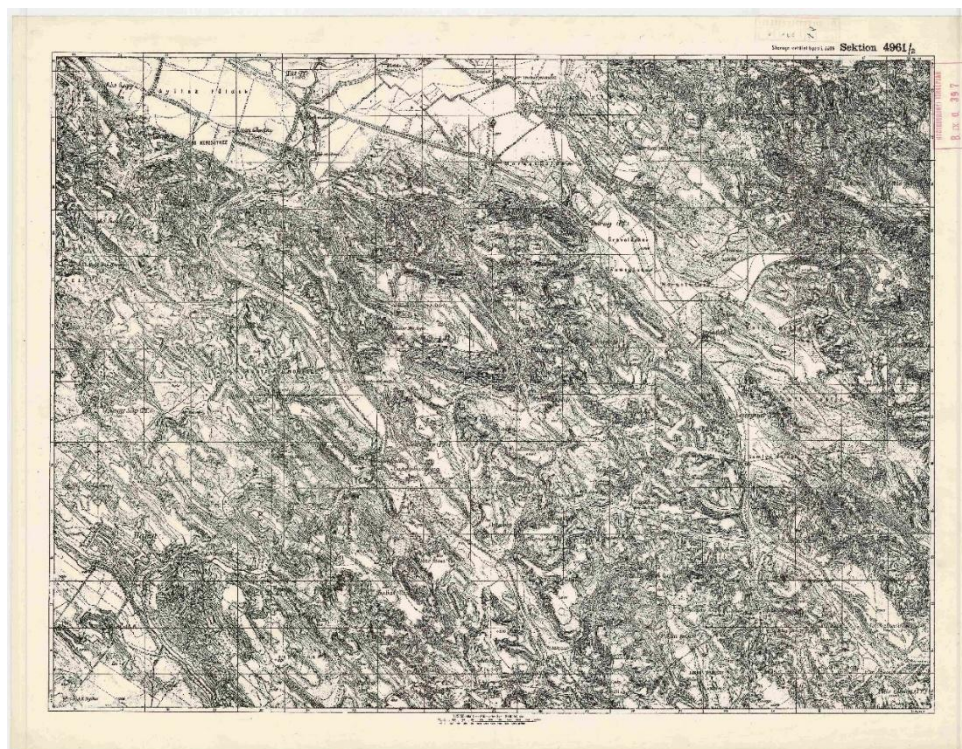
37.ábra

38.ábra

6. térkép

7. térkép

Esztergom vármegye.

Esztergomi róm. kath. főkáptalan. Abauj-Torna, Bars, Esztergom, Hont, Komárom, Somogy és Zala vármegyékben fekvő birtokain létesített különféle fanemekből ligeteket és facsoportokat, melyek mindegyikét emléktáblával jelölte meg. Esztergom sz. kir. város közönsége. A katonai csapatkórház előtt levő téren 22 drb gömbákácot, 48 drb diófát, 11 drb hársfát és 68 drb juharfát ültetett *Erzsébet királyné emlékfái* elnevezéssel.

Hausner Ede, Szőlgyén. Egy erőteljes hársfa körül 7 drb hárs- és tölgyfát ültetett köralakban.

Bajna község előljárósága 120 drb csertölgy-, juhar-, szil-, gesztenye- és barkócazafából *Erzsébet-liget*-et létesített.

Bajóth község előljárósága a falu felett levő dombon 43 drb tölgyfát, hársfát és kőrisfát ültetett *Erzsébet királyné-fák* elnevezéssel.

Bart község előljárósága a templom környékén 50 drb akác- és hársfát ültetett.

Bátorkeszi község előljárósága a madari törvényhatósági ut mellett fenyő-, hárs- és tölgyfa-köröndöt létesített *Erzsébet-liget* elnevezéssel, melynek közepén szobrot szándékozik állítani.

Béla község előljárósága 4 drb dió- és 6 drb juharfát ültetett.

Bény község előljárósága a templomkertben 21 drb gömbákácot, ugyanannyi vadgesztenyét, 4 drb hársfát és 1 drb mogyorófát ültetett *Erzsébet királyné emlékfái* elnevezéssel.

Búcs község előljárósága a régi barátkolostor helyén 2000 drb akáczfát, 100 drb lucsfenyőt, 50 drb égert és 50 drb nyírfát, továbbá egy csomó gyümölcsfát ültetett *Erzsébet királyné-liget* név alatt.

Csév község előljárósága 50 drb hárs-, fenyő- és topolyfát ültetett ki a községen kívül *Erzsébet-liget* elnevezés alatt.

Csolnok község előljárósága a törvényhatósági ut mentén akáczfákból *Erzsébet-liget*-et létesített.

Dágh község előljárósága a törvényhatósági ut mentén 50 drb akáczfát ültetett ki *Erzsébet királyné fái* elnevezéssel.

Dorogh község előljárósága a templom előtti *Erzsébet-tér*-re 14 drb hársfát ültetett.

Dömös község előljárósága a községen kívül 10 drb hársfát ültetett *Erzsébet királyné fái* elnevezéssel.

Dunamócs község előljárósága a község mellett levő tó körül 20 drb hárs-, 5 drb szomoru füz- és 5 drb kőrisfát ültetett el.

Ebed község előljárósága a régi fás kertben *Erzsébet-fák* név alatt facsoportot létesített.

Épöl község előljárósága a templom előtt 5 drb hárs- és 3 drb tölgyfát ültetett *Erzsébet királyné-fák* elnevezéssel.

- Farnad község előljárósága a község ház előtti *Erzsébet téren* 14 drb magas, 4 drb alacsony gömbákácot, 10 drb vadgesztenyét, 14 drb hársfát, 4 drb juhar- és 9 drb bálványfát ültetett s ebből egy ligetet alakított.
- Gyiva község előljárósága a fészület mellé 2 drb ákácot ültetett *Erzsébet királyné fái* név alatt.
- Harva község előljárósága az iskola közelében 3 drb hársfát ültetett *Erzsébet királyné fái* név alatt.
- Kéménd község előljárósága a Garam folyó mellé 2500 drb ákáczfát ültetett *Erzsébet királyné emlékfái* néven.
- Kesztölcz község előljárósága a községen kívül az ut jobb oldalán 3 drb hársfából álló *Erzsébet-liget*-et létesített.
- Kéty község előljárósága a község délkeleti részén 250 drb különféle fát ültetett ki, a község keleti részén pedig 25 drb hárs- és szomoru fűzfát fog ültetni.
- Kicsind község előljárósága 6 drb gesztenyefát ültetett.
- Kirva község előljárósága a község bekerített helyén 1 drb tölgy-, 9 drb hárs- és 9 drb rózsafából ligetet létesített *Erzsébet-kert* név alatt.
- Kisujfalu község előljárósága a Köbölkut-kisujfalui ut betorkolásánál háromszög alakú kerítéssel elzárt s füvel bevetett helyen facsoportot létesített 1 drb nyárfa, 3 drb vadgesztenye és 3 drb szomoru fűz kiültetésével.
- Köbölkut község előljárósága a fészület két oldalára 2 drb ákácot ültetett *Erzsébet királyné fái* név alatt.
- Kőhidgyarmat község előljárósága a jegyzői lak udvarán 9 drb fenyőfát ültetett el, az ujonnan építendő iskola előtti parkba pedig emlékfákat fog ültetni.
- Kural község előljárósága a község főutcáján 200 drb szederfa csemétét ültetett el *Erzsébet-fák* név alatt.
- Lábatlan község előljárósága *Erzsébet királyné-fasor* jelzésű táblával ellátott sorba 22 drb ákácot és 10 drb jegenyét ültetett.
- Leányvár község előljárósága a községen kívül 10 drb hársfát ültetett *Erzsébet-liget* név alatt.
- Libód község előljárósága 10 drb diófát ültetett.
- Mogyorós község előljárósága *Erzsébet királyné fái* név alatt 6 drb hársfát ültetett.
- Muzsla község előljárósága 20 darab hársfát ültetett.
- Nagy-Ölved község előljárósága a jegyzői lak előtti teret *Erzsébet-tér*-nek nevezte el; vadgesztenye-, szeder- és ákác fákcal beültette, s azt márványlappal fogja megjelölni.
- Nagysáp község előljárósága a templom és község ház előtt 4 drb hárs- és 4 drb bükkfát ültetett.
- Nána község előljárósága 50 drb hársfából álló *Erzsébet-liget*-et létesített s abban egy emléktárgyat szándékozik elhelyezni.
- Nyerges-Ujfalu község előljárósága 50 drb fenyő- és 50 drb hársfából *Erzsébet-liget*-et létesített.
- Párkány község előljárósága a vásártéren 180 drb, a róm. kath. iskola udvarán 10 drb, az izraelita iskoláén ugyanannyi diófát ültetett.

- Pilis-Maróth község előljárósága a róm. kath. templom jobb oldalán 30 drb fát ültetett el *Erzsébet királyné emlékfái* elnevezéssel.
- Piszke község előljárósága a kálvária-hegyen 4 drb hársfát ültetett el *Erzsébet királyné emlékfái* elnevezéssel.
- Sárkány község előljárósága a feszület mellé 2 drb ákáczfát ültetett *Erzsébet királyné fái* név alatt.
- Sárisáp község előljárósága 70 drb juhar- és 70 drb bükkfát ültetett el *Erzsébet királyné-liget* név alatt.
- Süttő község előljárósága a millenniumi emlékoszlop közelében 62 drb hárs- és ákáczfát ültetett el *Erzsébet királyné-liget* néven.
- Szentlélek község előljárósága 10 drb hársfát ültetett el *Erzsébet királyné-fák* név alatt.
- Szölgvény község előljárósága a templom körül kőfalakban 7 drb diófát ültetett.
- Táth község előljárósága a templom körüli téren 200 drb orgonabokrot és 20 drb hársfát ültetett *Erzsébet királyné-fák* név alatt.
- Tokod község előljárósága a *nedves kertet* ültette be 520 drb szederfával *Erzsébet királyné kertje* elnevezéssel.
- Uny község előljárósága a község közepén virágok közé 3 drb hársfát és 1 drb tölgyfát ültetett *Erzsébet-kert* név alatt.

Országos Széchényi Könyvtár

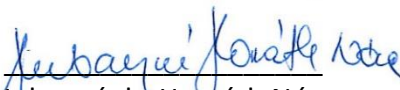
NYILATKOZAT

Kiss Eszter (hallgató Neptun azonosítója: H4YYZT) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védelemre javaslom / nem javaslom¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: 2025. év 11. hó 10. nap

Hubayné dr. Horváth Nóra
belső konzulens

---

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függelék: A MATE egységes szakdolgozat /
diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója

4.2. sz. melléklete: Nyilatkozat a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió nyilvános
hozzáféréseiről és eredetiségéről (módosítva: 2025. október 16.)

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréseiről és
eredetiségéről

A hallgató neve: KISS ESZTER

A Hallgató Neptun kódja: H444ZT

A dolgozat címe: ERZSÉBET-LIGETEK, EMLÉKULTUVENTÉNYEK SORSÁVAK ÉS KULTURTERVEZETI
SZEREPEINEK ELEMZÉSE

A megjelenés éve: 2025

A konzulens intézetének neve: TÁJÉPÍTÉSZETI TELEPÜLÉSTERVEZÉSI ÉS DÍSZKERTÉSZETI INTÉZET

A konzulens tanszékének a neve: TÁJVÉDELMI ÉS TÁJREHABILITÁCIÓS TANSZÉK

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem. Továbbá kijelentem, hogy a dolgozat elkészítése során alkalmazott mesterséges intelligencia-eszközök (pl. szöveggenerálás, nyelvi javítás, fordítás, adatelemzés) használata nem helyettesítette a saját kutatási és alkotói munkámat, azok alkalmazását a források között vagy a módszertani részben feltüntettem, és a szakmai-etikai elvárásoknak megfelelően jártam el.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelté után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: BUDAPEST 2025 év NOVEMBER hó 10 nap

KISS Eszter
Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törölendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törölendő.

Hallgatók, doktoranduszok nyilatkozata mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásáról

1. Általános adatok

Hallgató neve:	Kiss Eszter
Neptun-kódja:	H4YYZT
Képzési szint (a megfelelőt jelölje X-szel):	BSc/BA ☒ MSc/MA ☐ Doktori (PhD) ☐ Egyéb: .....
Tantárgy neve/kódja*:	TETTD110N-Szakdolgozat készítés "B"
A munka címe:	Erzsébet-ligetek, emlékültevények sorsának és kultúrtörténeti szerepének elemzése

* doktori értekezés esetén nem kitöltendő

2. Nyilatkozat az MI használatáról

Alulírott, etikai felelősségem teljes tudatában az alábbi nyilatkozatot teszem:

(Kérjük, válasszon egyet az alábbi lehetőségek közül!)

A) Nem alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Amennyiben ezt jelölte, a további táblázatok kitöltése nem szükséges.)

B) Alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Kérjük, töltsse ki a vonatkozó táblázatokat!)

3. A mesterséges intelligencia használatának részletezése

I. TÁBLÁZAT: Asszisztensi vagy kisebb mértékű felhasználás (pl. fordítás, nyelvi korrektúra, ötletelés stb.)

(Ezen felhasználások esetében a konkrét promptok és válaszok csatolása nem szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve és verziója	Érintett rész (ha nem a szöveg egészére vonatkozik)
Ötletelés	CHAT GPT	általánosságban

II. TÁBLÁZAT: Jelentős tartalmi hozzájárulás (pl. egy teljes ábra vagy egy hosszabb szövegrész generálása)

(Ezekben az esetekben a felhasznált kulcsfontosságú promptok és az MI által adott nyers válaszok dokumentálása és a munka mellékletében való csatolása szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott eszköz verziója, elérhetősége	MI- neve,	Az érintett fejezet / ábra / táblázat pontos sorszáma	A prompt-naplót tartalmazó melléklet bejegyzésének sorszáma
-	-	-	-	-

3/A. Oktató által előírt kiegészítő szabályok (ha vannak)

Amennyiben az adott tantárgy oktatója vagy témavezetője az MI-eszközök használatára vonatkozóan külön szabályokat vagy elvárásokat határozott meg, kérjük, az alábbi mezőben foglalja össze ezeket:

Pl. az MI használatának tilalma bizonyos feladattípusokra; csak konkrét eszköz használata engedélyezett; eltérő hivatkozási elvárások; dokumentációs forma stb.

Oktató vagy témavezető által előírt szabályok:

.....

.....

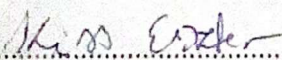
.....

.....

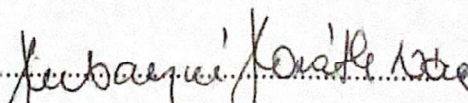
4. Minden hallgatóra vonatkozó nyilatkozat:

Kijelentem, hogy az MI által esetlegesen generált tartalmakat minden esetben kritikailag felülvizsgáltam, szerkesztettem és a munkába illesztettem. A leadott munka minden eleméért, annak eredetiségéért és tudományos helytállóságáért teljes körű felelősséget vállalok. Tudomásul veszem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem a benyújtott munkát mesterséges intelligencia detektorral ellenőrizheti, és eljárást kezdeményezhet, amennyiben a nyilatkozatom valótlan vagy hiányos.

Kelt: Budapest, 2025. november 10.

.....

Hallgató aláírása

.....

Konzulens/Témavezető aláírása